NATALEM TRIGESIMUM QUINTUM

SERENISSIMI ET POTENTISSIMI PRINCIPIS

AC DOMINI

FRIDERICI GUILIELMI

PRINCIPIS ELECTORALIS, CONSORTIS REGIMINIS HASSIAE ETC.

LAETANTI PATRIAE SACRUM

AB

ACADEMIA MARBURGENSI

DIE XX AUGUSTI MDCCCXXXVI

ORATIONE

IN AUDITORIO MAJORI HABENDA CELEBRANDUM

INDICIT

CAROLUS FRIDERICUS HERMANN,

PH. D. AA. M. PHILOLOGIAE P. P. O. ET SEMINAR. PHILOL. DIRECTOR, BIBLIOTHECAE ACADEMICAE PRAEFECTUS SECUNDARIUS.

Inest juris domestici et familiaris apud Platonem in Legibus cum veteris Graeciae inque primis Athenarum institutis comparatio.

MARBURGI,

TYPIS ELWERTI ACADEMICIS. MDCCCXXXVI.

In iis quae nuper indicendorum Augustissimi Electoris natalium causa de vestigiis institutorum veterum, imprimis Atticorum, per Platonis de Legibus libros indagandis disputavimus, et alia multa spatii temporisque angustiis coacti aut neglesimus aut leviter tantum atque in transcursu attigimus, quo olim fortasse majore otio et cura redire licebit; gravissimum autem locum, qui est de jure domestico et familiari, ita distulimus, ut integrum propediem nos tractaturos esse polliceremur. Sperabamus enim fore, ut hoc quoque anno Serenissimi Principis, cui ab Augustissimo Patre imperii habenae commissae sunt, natales debita cum gratulatione ac pietate celebrandi redirent; quem quum Divini Numinis clementia ad hunc usque diem salvum sospitemque videre contigerit, faustissima occasione ad id quod promisimus persolvendum uti non detrectabimus. Quoniam autem in singulari hoc argumento latius exspatiari licet, non in eo modo consistemus, ut jus Atticum ex Platone illustremus, sed omnino Platonis leges, quae quidem ad familias regendas et successionem in bona defunctorum pertinent, succincta enarratione comprehendemus; quo facto etiam similitudines aeque ac discrimina, quae illis cum reliquis veteris Graeciae institutis intercedunt, sponte sua prodibunt.

Neque enim ullo in loco clarius apparet singularis legum Platonis indoles, quem jam in superiore disputatione monuimus non magis domesticas quam publicas res arbitrio singulorum permittere, sed utrumque genus pariter certis finibus describendum censere, ne quis ullo tempore obsequii et disciplinae immemor sibi prius quam communi rei vivere discat, et licentia, qua nihil civitati perniciosius esse potest, consuetudinis potius vi leni atque aequabili quam externis et temporariis imperiis reprimatur [1]; quod etsi legibus non semper effici posse intellexit, eodem tamen, modo universa civitas prudenter constituta fuerit, morum praeceptis et pudore quodam perveniri sperat [2]. Ipsa igitur matrimonia, unde totius rei domesticae initium ducitur, non ut sibi sed ut patriae maxime expediat, cives inire jubet [3], neque quidquam antiquius in re publica constituenda habendum existimat [4]. Atque illud quidem e communi Graecorum usu instituit, ut in diebus festis juvenum et puellarum chori simul in

1) Legg. VI, p. 780 A: *ὅστις δὴ διανοεῖται πόλεσιν ἀποφαίνεσθαι νόμους πῇ τὰ δημόσια καὶ κοινὰ αὐτοὺς χρὴ ζῆν πράττοντας, τῶν δὲ ἰδίων ὅσον ἀνάγκη μηδὲ οἴεται δεῖν, ἐξουσίαν δὲ ἑκάστοις εἶναι τὴν ἡμέραν ζῆν ὅπως ἂν ἐθέλῃ, καὶ μὴ πάντα διὰ τάξεως δεῖν γίγνεσθαι, προέμενος δὲ τὰ ἴδια ἀνομοθέτητα ἡγεῖται τά γε κοινὰ καὶ δημόσια ἐθελήσειν αὐτοὺς ζῆν διὰ νόμων, οὐκ ὀρθῶς διανοεῖται*: cf. XII, p. 942 A.

2) Ibid. VI, p. 773 D: *τούτων δὴ χάριν ἐᾶν μὲν νόμῳ τὰ τοιαῦτα ἀναγκαῖον, ἐπᾴδοντα δὲ πείθειν πειρᾶσθαι . . καὶ δι' ὀνείδους ἀποτρέπειν, ἀλλὰ μὴ γραπτῷ νόμῳ βιαζόμενον*: cf. sup. disput. n. 51 et 52.

3) Ibid. VI, p. 773 B: *καὶ κατὰ παντὸς εἷς ἔστω μῦθος γάμου· τὸν γὰρ τῇ πόλει δεῖ συμφέροντα μνηστεύειν γάμον ἕκαστον, οὐ τὸν ἥδιστον αὐτῷ.*

4) Ibid. IV, p. 721 A: *γαμικοὶ δὴ νόμοι πρῶτοι κινδυνεύουσι τιθέμενοι καλῶς ἂν τίθεσθαι*

medium procedant inter seque spectantes animis designent, quem sibi quisque potissimum ad vitae consortium convenire arbitretur [5]; delectum autem non ita, ut plerumque fiat, haberi vult, ut sui quisque simillimum sectetur [6], sed ut sapienti contrariorum temperamento et permistione in tanta singulorum differentia aliqua saltem universorum aequabilitas servetur; quod quum in reliqua despondendorum indole moribusque, tum maxime in rei familiaris modo commendat, ne divitiae divitiis cumulatae majorem semper bonorum inaequalitatem in civitate efficiant. Quanquam haec omnia non tam legibus imperanda quam suadendo et contraria reprehendendo in consuetudinem vertenda esse censet; dotes tantum, Lycurgi exemplum secutus, vel constitui vel accipi gravi mulcta proposita vetat [7]; ea vero, quae ad ipsam generis propagationem spectant, non modo hortatibus acerrime inculcat [8], verum etiam legibus ita sancit, ut vel Lacedaemoniorum diligentiam in hac causa superet. Coelibes quidem jam in superiore disputatione monui fere eodem exemplo apud ipsum

5) Ibid. VI, p. 771 E; cf. V, p. 738 D et Xenoph. Ephes. I, 2.

6) Philosophi quoque commendarunt γαμεῖν ἐκ τῶν ὁμοίων, ut Cleobulus apud Diog. L. I, 92 et Pittacus apud eundem I, 80: τὴν κατὰ σαυτὸν ἔλα: cf. Aeschyl. Prometh. v. 890: ὡς τὸ κηδεῦσαι καθ' ἑαυτὸν ἀριστεύει μακρῷ, et Ovid. Heroid. IX, 29: *Quam male inaequales veniunt ad aratra juvenci, tam premitur magno conjuge nupta minor.* Propius ad Platonem accedunt Juven. Satir. XI, 29 et Callicratidas Pythagoricus apud Stob. Floril. LXXXV, 18, p. 182 Gaisford.

7) Cf. sup. disput. n. 78 et Plut. Apophth. Lacc. T. VIII, p. 223 sqq. Hutt.

8) Legg. IV, p. 721 C; VI, p. 773 E; cf. Sympos. p. 208 B.

puniri [9], quos et honoribus privat, quibus alioquin seniores a junioribus coli jussit, et mulcta afficit, quam scite Clemens Alexandrinus quasi impensarum instar esse ait, quas uxori maritus impendere debeat [10]; neque aetatis termini, intra quos matrimonium jungi oportuerit, Spartae minus accurate quam apud Platonem descripti fuisse videntur [11]; quod autem nuptis quoque quasi custodes quos-

9) Plura dabit Osannus in comm. de coelibum apud veteres populos conditione, Gissae 1827. 4, p. 4 sqq.

10) Clem. Alex. Stromatt. II, p. 423 A: *ὁ δὲ γενναῖος Πλάτων καὶ τροφὴν γυναικὸς ἀποτίνειν εἰς τὸ δημόσιον κελεύει τὸν μὴ γήμαντα καὶ τὰς καθηκούσας δαπάνας ἀποδιδόναι τοῖς ἄρχουσιν· εἰ γὰρ μὴ γήμαντες οὐ παιδοποιήσουσι, καὶ καταλύσουσι τάς τε πόλεις καὶ τὸν κόσμον τὸν ἐκ τούτων, τὸ δὲ τοιοῦτον ἀσεβές, θείαν γένεσιν καταλυόντων.*

11) Cf. Lycurgi dictum in Plut. Apophth. Lacc. T. VIII, p. 224: *ὁρίσαντος δ'αὐτοῦ καὶ τὸν χρόνον τῶν τε γαμουμένων καὶ τῶν γαμούντων, πρὸς τὸν ζητοῦντα, ἵν' ἔφη τὰ γεννώμενα ἰσχυρὰ ᾖ ἐκ τελείων γεννώμενα:* quem quod Osannus l. l. p. 8 non certum tempus praefiniisse vult, sed illud tantum sanxisse, quod Xenophon ait de Republ. Lac. I, 6: *ἐν ἀκμαῖς τῶν σωμάτων τοὺς γάμους ποιεῖσθαι* — diversam enim pro cujusque natura maturitatem fuisse — non satis perpendit quod apud ipsum Platonem legitur de Republ. V, p. 460 E: *ἆρ' οὖν συνδοκεῖ μέτριος χρόνος ἀκμῆς τὰ εἴκοσιν ἔτη γυναικί, ἀνδρὶ δὲ τὰ τριάκοντα;* ut mittam Aristotelem, qui iisdem terminis quibus noster in Legibus aetatis vigorem comprehendit Rhetor. II, 14. 4: *ἀκμάζει δὲ τὸ μὲν σῶμα ἀπὸ τῶν τριάκοντα ἐτῶν μέχρι τῶν πέντε καὶ τριάκοντα.* Cf. Legg. IV, p. 721 B et VI, p. 785 B, quibus ne quis illud contradicere existimet, quod p. 772 D ait: *ὁπότε τις οὖν καὶ ὁπηνίκα τῶν πέντε καὶ εἴκοσι γεγονὼς ἔτη σκοπῶν τε καὶ σκοπούμενος . . . ἐξευρηκέναι πιστεύει, γαμείτω μὲν πᾶς ἐντὸς τῶν πέντε καὶ τριάκοντα ἐτῶν,* tenendum est, illic de circumspiciendis potius quam contrahendis nuptiis sermonem esse, similisque ratio est ei, qua Athenis juvenes duodeviginti quidem annos natos inter cives relatos, tamen vicenarios demum ad concionem admissos esse constat; inter vicesimum quintum enim et tricesimum annum Plato ipsam illam *κρυπτείαν* collocat, quam in sup. disp. p. 31 cum *περιπόλοις* Atticis comparavi. Obiter moneo apud Aristot. Politic. VII, 14. 6 pariter legendum videri *διὸ τὰς μὲν ἁρμόττει περὶ τὴν ὀκτωκαίδεκα ἐτῶν ἡλικίαν συζευγνύναι, τοὺς δὲ περὶ τὰ τριάκοντα:* vulgo inepte *τοὺς δ'ἑπτὰ καὶ τριάκοντα.*

dam magistratuum ex numero addit, feminas pariter maresque, qui concordiae conjugum prospiciant eosque debiti conjugalis admoneant contumacesque publicis tabulis proscribant [12]), ita comparatum est, ut ad Lacedaemoniorum δίκην μονοδιαιτησίας referri nequeat [13]), neque meliorem explicationem habeat, quam ut ἐπικλήρων curam, quam Athenis quoque magistratibus mandatam fuisse constat [14]), philosophum ad omne matrimoniorum genus transtulisse dicamus. Idem tamen, ne ultra modum civium numerus augeatur, tempus liberorum quaerendorum, nisi sterilitas intercesserit, decennio circumscribit [15]), adeoque sufficere censet, si quis vel duo tantum liberos, filium filiamque susceperit [16]); tot certe qui habeat, negat esse cur prima uxore mortua alteram ducat, quae illis pro noverca sit; quod etsi non tantis quantis Charondas poenis sanxerit [17]), sed dissuadendum potius quam praecise negandum esse duxerit, satis tamen clare

---

12) Legg. VI, p. 784.

13) Cf. Clem. Alex. l. l. p. 423 A.

14) Cf. Lehrbuch d. griech. Staatsalterth. §. 121, n. 11.

15) Legg. VI, p. 784 B: ἡ δὲ παιδοποιΐα καὶ φυλακὴ τῶν παιδοποιουμένων δεκέτις ἔστω κ. τ. λ. Viginti annos liberis procreandis permittit Plato in Republ. V, p. 460 E, unde tamen inconsulte egit Astius, Plat. L. u. Schr. p. 386, quum argumentum contra Legum auctoritatem depromeret; qui primum quidem in eo lapsus est, quod contrahendorum matrimoniorum tempus illic describi censuit (cf. Dilthey p. 36 sq.), deinde vero non perpendit, in Reipublicae libris, ubi liberi omnibus civibus communes esse jubentur, non esse cur sobolis augmenta tanta cum sollicitudine reprimantur.

16) Legg. XI, p. 930 C; cf. sup. disput. n. 82. Non satis merito Platonem reprehendit Aristot. Politic. II, 3. 6.

17) Cf. Diodor. XII, 12.

significavit, nullas sibi secundas nuptias probari, nisi quae reparandae priorum sterilitatis causa ineantur [18]. Concubinarum autem consuetudine civibus suis tanta cum severitate interdixit, ut eum qui alia muliere utatur praeter illam, quam cum diis sacrisque nuptialibus domum suam duxerit [19], perinde ac peregrinum omni honorum communione privet, progeniem vero, nisi quis cum alieno mancipio rem habuerit, cujus partum ipsius domino accrescere communi antiquitatis jure oportebat, una cum matre extra fines proturbari jubeat [20]; unde fit, ut nulla apud ipsum spuriorum mentio exstet, quorum conditio in reliquis Graeciae civitatibus haud exiguas difficultates legum latoribus creasse videtur.

Hactenus de maribus; feminarum notum est Platonem quantum fieri posset eandem cum maribus fortunam esse voluisse [21]; quod tamen quum ipse non semper pari cum illis diligentia persecutus sit, nobis nunc verbo attigisse sufficiat; comparationis utique cum aliorum Graecorum institutis in tanta rationum differentia sola sponsalia idoneam materiam praebent. Quod enim maribus tribuerat,

---

18) Legg. XI, p. 930 B.

19) Ibid. VIII, p. 841 D: *ἄθυτα παλλάκων σπέρματα καὶ νόθα μὴ σπείρειν . . εἴτις συγγίγνοιτό τινι πλὴν ταῖς μετὰ θεῶν καὶ ἱερῶν γάμων ἐλθούσαις εἰς τὴν οἰκίαν, ὠνηταῖς ἢ καὶ ἄλλῳ ξτωοῦν τρόπῳ κτηταῖς . . τάχ' ἂν ἄτιμον αὐτὸν τῶν ἐν τῇ πόλει ἐπαίνων νομοθετοῦντες ὀρθῶς ἂν δόξαιμεν νομοθετεῖν, ὡς ὄντως ὄντα ξενικόν*, ubi ne quis *ἱερῶν γαμικῶν* vel *γαμηλίων* corrigendum censeat, cf. Lex. Rhetor. pone Phot. Pors. p. 670: *οἱ γαμοῦντες ποιοῦσι τῷ Διὶ καὶ τῇ Ἥρᾳ ἱεροὺς γάμους.*

20) Legg. XI, p. 930 D.

21) Legg. VII, p. 794 sqq.

ut uno eodemque aetatis anno tricesimo simul et sui juris fierent et matrimonii ineundi potestatem acciperent, hoc certe in mulieres transferre non poterat, quas quum maritari quidem inter decimum sextum et vicesimum aetatis annum vellet, negotiorum autem gerendorum auctoritatem quadragenariis demum permitteret 22), desponderi saltem puellas aliena auctoritate necesse erat. Atque hac in causa fere eundem ordinem secutus est, quem et Athenis obtinuisse novimus 23) et universae Graeciae communem fuisse veri simile est 24), nisi quod matrem maternosque cognatos adjungendo feminini generis aequalitatem quodam modo restituit 25); reliqua Soloniam legem vel illustrare arbi-

---

22) Ibid. VI, p. 785 B; cf. XII, p. 937 A, ubi tamen illud animadvertendum est, quod *δίκην λαγχάνειν* ita tantum mulieri permittit, *ἐὰν ἄνανδρος ᾖ*: nuptae igitur et ipse maritum *κύριον* esse vult; cf. Schömann's Att. Process p. 556.

23) Cf. Petiti Legg. Att. VI, 1. 4, p. 436 sqq. et plura in Lehrbuch cit. §. 119, n. 6 et 7.

24) Cf. Gans Erbrecht in weltgeschichtl. Entwickelung T. I, p. 299.

25) Legg. VI, p. 774 E: *ἐγγύην δὲ εἶναι κυρίαν πατρὸς μὲν πρῶτον, δευτέραν πάππου, τρίτην δὲ ἀδελφῶν ὁμοπατρίων· ἐὰν δὲ μηδὲ εἷς ᾖ τούτων, τὴν πρὸς μητρὸς μετὰ τοῦτο εἶναι κυρίαν ὡσαύτως· ἐὰν δ᾽ ἄρα τύχη τις ἀήθης συμβαίνῃ, τοὺς ἐγγύτατα γένους ἀεὶ κυρίους εἶναι μετὰ τῶν ἐπιτρόπων.* Unum restat discrimen cum lege Attica apud Demosth. adv. Steph. II, p. 1134, quod illic frater avum antecedit, apud Platonem sequitur; quod si quis fortuitum existimet, librariorum certe culpae tribui non potest, quum idem ordo in altero Demosthenis loco exstet adv. Leochar. p. 1095. 7: *καὶ ὁ νόμος ταῦτα μαρτυρεῖ λέγων, ἣν ἂν ἐγγυήσῃ πατὴρ ἢ ἀδελφὸς ἢ πάππος, ἐκ ταύτης εἶναι παῖδας γνησίους*: sed vide ne Plato seniori plus tribuendum putaverit quam Solo, praesertim quum fratrem etiam multo serius apud Platonem quam Athenis in suam tutelam pervenire videamus, nec patrimonium nisi mortuo avo ad posteros transire possit; Athenis nullus dubito quin frater, qui sui juris paternorumque bonorum compos esset, avum in despondenda sorore antecesserit.

NATALEM TRIGESIMUM QUINTUM

SERENISSIMI ET POTENTISSIMI PRINCIPIS

AC DOMINI

FRIDERICI GUILIELMI

PRINCIPIS ELECTORALIS, CONSORTIS REGIMINIS HASSIAE ETC.

LAETANTI PATRIAE SACRUM

AB

ACADEMIA MARBURGENSI

DIE XX AUGUSTI MDCCCXXXVI

ORATIONE

IN AUDITORIO MAJORI HABENDA
CELEBRANDUM

INDICIT

CAROLUS FRIDERICUS HERMANN,

PH. D. AA. M. PHILOLOGIAE P. P. O. ET SEMINAR. PHILOL. DIRECTOR, BIBLIOTHECAE ACADEMICAE PRAEFECTUS SECUNDARIUS.

Inest juris domestici et familiaris apud Platonem in Legibus cum veteris Graeciae inque primis Athenarum institutis comparatio.

MARBURGI,

TYPIS ELWERTI ACADEMICIS. MDCCCXXXVI.

In iis quae nuper indicendorum Augustissimi Electoris natalium causa de vestigiis institutorum veterum, imprimis Atticorum, per Platonis de Legibus libros indagandis disputavimus, et alia multa spatii temporisque angustiis coacti aut neglexïmus aut leviter tantum atque in transcursu attigimus, quo olim fortasse majore otio et cura redire licebit; gravissimum autem locum, qui est de jure domestico et familiari, ita distulimus, ut integrum propediem nos tractaturos esse polliceremur. Sperabamus enim fore, ut hoc quoque anno Serenissimi Principis, cui ab Augustissimo Patre imperii habenae commissae sunt, natales debita cum gratulatione ac pietate celebrandi redirent; quem quum Divini Numinis clementia ad hunc usque diem salvum sospitemque videre contigerit, faustissima occasione ad id quod promisimus persolvendum uti non detrectabimus. Quoniam autem in singulari hoc argumento latius exspatiari licet, non in eo modo consistemus, ut jus Atticum ex Platone illustremus, sed omnino Platonis leges, quae quidem ad familias regendas et successionem in bona defunctorum pertinent, succincta enarratione comprehendemus; quo facto etiam similitudines aeque ac discrimina, quae illis cum reliquis veteris Graeciae institutis intercedunt, sponte sua prodibunt.

Neque enim ullo in loco clarius apparet singularis legum Platonis indoles, quem jam in superiore disputatione monuimus non magis domesticas quam publicas res arbitrio singulorum permittere, sed utrumque genus pariter certis finibus describendum censere, ne quis ullo tempore obsequii et disciplinae immemor sibi prius quam communi rei vivere discat, et licentia, qua nihil civitati perniciosius esse potest, consuetudinis potius vi leni atque aequabili quam externis et temporariis imperiis reprimatur [1]; quod etsi legibus non semper effici posse intellexit, eodem tamen, modo universa civitas prudenter constituta fuerit, morum praeceptis et pudore quodam perveniri sperat [2]. Ipsa igitur matrimonia, unde totius rei domesticae initium ducitur, non ut sibi sed ut patriae maxime expediat, cives inire jubet [3], neque quidquam antiquius in re publica constituenda habendum existimat [4]. Atque illud quidem e communi Graecorum usu instituit, ut in diebus festis juvenum et puellarum chori simul in

1) Legg. VI, p. 780 A: ὅςτις δὴ διανοεῖται πόλεσιν ἀποφαίνεσθαι νόμους πῇ τὰ δημόσια καὶ κοινὰ αὐτοὺς χρὴ ζῆν πράττοντας, τῶν δὲ ἰδίων ὅσον ἀνάγκη μηδὲ οἴεται δεῖν, ἐξουσίαν δὲ ἑκάστοις εἶναι τὴν ἡμέραν ζῆν ὅπως ἂν ἐθέλῃ, καὶ μὴ πάντα διὰ τάξεως δεῖν γίγνεσθαι, προέμενος δὲ τὰ ἴδια ἀνομοθέτητα ἡγεῖται τά γε κοινὰ καὶ δημόσια ἐθελήσειν αὐτοὺς ζῆν διὰ νόμων, οὐκ ὀρθῶς διανοεῖται: cf. XII, p. 942 A.

2) Ibid. VI, p. 773 D: τούτων δὴ χάριν ἐᾶν μὲν νόμῳ τὰ τοιαῦτα ἀναγκαῖον, ἐπᾴδοντα δὲ πείθειν πειρᾶσθαι . . καὶ δι' ὀνείδους ἀποτρέπειν, ἀλλὰ μὴ γραπτῷ νόμῳ βιαζόμενον: cf. sup. disput. n. 51 et 52.

3) Ibid. VI, p. 773 B: καὶ κατὰ παντὸς εἷς ἔστω μῦθος γάμου· τὸν γὰρ τῇ πόλει δεῖ συμφέροντα μνηστεύειν γάμον ἕκαστον, οὐ τὸν ἥδιστον αὐτῷ.

4) Ibid. IV, p. 721 A: γαμικοὶ δὴ νόμοι πρῶτοι κινδυνεύουσι τιθέμενοι καλῶς ἂν τίθεσθαι πρὸς ὀρθότητα πάσῃ πόλει.

medium procedant inter seque spectantes animis designent, quem sibi quisque potissimum ad vitae consortium convenire arbitretur [5]; delectum autem non ita, ut plerumque fiat, haberi vult, ut sui quisque simillimum sectetur [6], sed ut sapienti contrariorum temperamento et permistione in tanta singulorum differentia aliqua saltem universorum aequabilitas servetur; quod quum in reliqua despondendorum indole moribusque, tum maxime in rei familiaris modo commendat, ne divitiae divitiis cumulatae majorem semper bonorum inaequalitatem in civitate efficiant. Quanquam haec omnia non tam legibus imperanda quam suadendo et contraria reprehendendo in consuetudinem vertenda esse censet; dotes tantum, Lycurgi exemplum secutus, vel constitui vel accipi gravi mulcta proposita vetat [7]; ea vero, quae ad ipsam generis propagationem spectant, non modo hortatibus acerrime inculcat [8], verum etiam legibus ita sancit, ut vel Lacedaemoniorum diligentiam in hac causa superet. Coelibes quidem jam in superiore disputatione monui fere eodem exemplo apud ipsum

5) Ibid. VI, p. 771 E; cf. V, p. 738 D et Xenoph. Ephes. I, 2.

6) Philosophi quoque commendarunt γαμεῖν ἐκ τῶν ὁμοίων, ut Cleobulus apud Diog. L. I, 92 et Pittacus apud eundem I, 80: τὴν κατὰ σαυτὸν ἔλα: cf. Aeschyl. Prometh. v. 890: ὡς τὸ κηδεῦσαι καθ' ἑαυτὸν ἀριστεύει μακρῷ, et Ovid. Heroid. IX, 29: *Quam male inaequales veniunt ad aratra juvenci, tam premitur magno conjuge nupta minor.* Propius ad Platonem accedunt Juven. Satir. XI, 29 et Callicratidas Pythagoricus apud Stob. Floril. LXXXV, 18, p. 182 Gaisford.

7) Cf. sup. disput. n. 78 et Plut. Apophth. Lacc. T. VIII, p. 223 sqq. Hutt.

8) Legg. IV, p. 721 C; VI, p. 773 E; cf. Sympos. p. 208 B.

puniri [9]), quos et honoribus privat, quibus alioquin seniores a junioribus coli jussit, et mulcta afficit, quam scite Clemens Alexandrinus quasi impensarum instar esse ait, quas uxori maritus impendere debeat [10]); neque aetatis termini, intra quos matrimonium jungi oportuerit, Spartae minus accurate quam apud Platonem descripti fuisse videntur [11]); quod autem nuptis quoque quasi custodes quos-

9) Plura dabit Osannus in comm. de coelibum apud veteres populos conditione, Gissae 1827. 4, p. 4 sqq.

10) Clem. Alex. Stromatt. II, p. 423 A: *ὁ δὲ γενναῖος Πλάτων καὶ τροφὴν γυναικὸς ἀποτίνειν εἰς τὸ δημόσιον κελεύει τὸν μὴ γήμαντα καὶ τὰς καθηκούσας δαπάνας ἀποδιδόναι τοῖς ἄρχουσιν· εἰ γὰρ μὴ γήμαντες οὐ παιδοποιήσουσι, καὶ καταλύσουσι τάς τε πόλεις καὶ τὸν κόσμον τὸν ἐκ τούτων, τὸ δὲ τοιοῦτον ἀσεβὲς, θείαν γένεσιν καταλυόντων.*

11) Cf. Lycurgi dictum in Plut. Apophth. Lacc. T. VIII, p. 224: *ὁρίσαντος δ'αὐτοῦ καὶ τὸν χρόνον τῶν τε γαμουμένων καὶ τῶν γαμούντων, πρὸς τὸν ζητοῦντα, ἵν' ἔφη τὰ γεννώμενα ἰσχυρὰ ᾖ ἐκ τελείων γεννώμενα:* quem quod Osannus l. l. p. 8 non certum tempus praefiniisse vult, sed illud tantum sanxisse, quod Xenophon ait de Republ. Lac. I, 6: *ἐν ἀκμαῖς τῶν σωμάτων τοὺς γάμους ποιεῖσθαι* — diversam enim pro cujusque natura maturitatem fuisse — non satis perpendit quod apud ipsum Platonem legitur de Republ. V, p. 460 E: *ἆρ' οὖν συνδοκεῖ μέτριος χρόνος ἀκμῆς τὰ εἴκοσιν ἔτη γυναικὶ, ἀνδρὶ δὲ τὰ τριάκοντα;* ut mittam Aristotelem, qui iisdem terminis quibus noster in Legibus aetatis vigorem comprehendit Rhetor. II, 14. 4: *ἀκμάζει δὲ τὸ μὲν σῶμα ἀπὸ τῶν τριάκοντα ἐτῶν μέχρι τῶν πέντε καὶ τριάκοντα.* Cf. Legg. IV, p. 721 B et VI, p. 785 B, quibus ne quis illud contradicere existimet, quod p. 772 D ait: *ὁπότε τις οὖν καὶ ὁπηνίκα τῶν πέντε καὶ εἴκοσι γεγονότων ἔτη σκοπῶν τε καὶ σκοπούμενος . . . ἐξευρηκέναι πιστεύει, γαμείτω μὲν πᾶς ἐντὸς τῶν πέντε καὶ τριάκοντα ἐτῶν,* tenendum est, illic de circumspiciendis potius quam contrahendis nuptiis sermonem esse, similisque ratio est ei, qua Athenis juvenes duodeviginti quidem annos natos inter cives relatos, tamen vicenarios demum ad concionem admissos esse constat; inter vicesimum quintum enim et tricesimum annum Plato ipsam illam *κρυπτείαν* collocat, quam in sup. disp. p. 31 cum *περιπόλοις* Atticis comparavi. Obiter moneo apud Aristot. Politic. VII, 14. 6 pariter legendum videri *διὸ τὰς μὲν ἁρμόττει περὶ τὴν ὀκτωκαίδεκα ἐτῶν ἡλικίαν συζευγνύναι, τοὺς δὲ περὶ τὰ τριάκοντα:* vulgo inepte *τοὺς δ' ἑπτὰ καὶ τριάκοντα.*

dam magistratuum ex numero addit, feminas pariter maresque, qui concordiae conjugum prospiciant eosque debiti conjugalis admoneant contumacesque publicis tabulis proscribant [12]), ita comparatum est, ut ad Lacedaemoniorum *δίκην μονοδιαιτησίας* referri nequeat [13]), neque meliorem explicationem habeat, quam ut *ἐπικλήρων* curam, quam Athenis quoque magistratibus mandatam fuisse constat [14]), philosophum ad omne matrimoniorum genus transtulisse dicamus. Idem tamen, ne ultra modum civium numerus augeatur, tempus liberorum quaerendorum, nisi sterilitas intercesserit, decennio circumscribit [15]), adeoque sufficere censet, si quis vel duo tantum liberos, filium filiamque susceperit [16]); tot certe qui habeat, negat esse cur prima uxore mortua alteram ducat, quae illis pro noverca sit; quod etsi non tantis quantis Charondas poenis sanxerit [17]), sed dissuadendum potius quam praecise negandum esse duxerit, satis tamen clare

---

12) Legg. VI, p. 784.

13) Cf. Clem. Alex. l. l. p. 423 A.

14) Cf. Lehrbuch d. griech. Staatsalterth. §. 121, n. 11.

15) Legg. VI, p. 784 B: *ἡ δὲ παιδοποιΐα καὶ φυλακὴ τῶν παιδοποιουμένων δεκέτις ἔστω κ. τ. λ.* Viginti annos liberis procreandis permittit Plato in Republ. V, p. 460 E, unde tamen inconsulte egit Astius, Plat. L. u. Schr. p. 386, quum argumentum contra Legum auctoritatem depromeret; qui primum quidem in eo lapsus est, quod contrahendorum matrimoniorum tempus illic describi censuit (cf. Dilthey p. 36 sq.), deinde vero non perpendit, in Reipublicae libris, ubi liberi omnibus civibus communes esse jubentur, non esse cur sobolis augmenta tanta cum sollicitudine reprimantur.

16) Legg. XI, p. 930 C; cf. sup. disput. n. 82. Non satis merito Platonem reprehendit Aristot. Politic. II, 3. 6.

17) Cf. Diodor. XII, 12.

significavit, nullas sibi secundas nuptias probari, nisi quae reparandae priorum sterilitatis causa ineantur [18]. Concubinarum autem consuetudine civibus suis tanta cum severitate interdixit, ut eum qui alia muliere utatur praeter illam, quam cum diis sacrisque nuptialibus domum suam duxerit [19], perinde ac peregrinum omni honorum communione privet, progeniem vero, nisi quis cum alieno mancipio rem habuerit, cujus partum ipsius domino accrescere communi antiquitatis jure oportebat, una cum matre extra fines proturbari jubeat [20]; unde fit, ut nulla apud ipsum spuriorum mentio exstet, quorum conditio in reliquis Graeciae civitatibus haud exiguas difficultates legum latoribus creasse videtur.

Hactenus de maribus; feminarum notum est Platonem quantum fieri posset eandem cum maribus fortunam esse voluisse [21]; quod tamen quum ipse non semper pari cum illis diligentia persecutus sit, nobis nunc verbo attigisse sufficiat; comparationis utique cum aliorum Graecorum institutis in tanta rationum differentia sola sponsalia idoneam materiam praebent. Quod enim maribus tribuerat,

18) Legg. XI, p. 930 B.

19) Ibid. VIII, p. 841 D: *ἄθυτα παλλάκων σπέρματα καὶ νόθα μὴ σπείρειν . . εἴτις συγγίγνοιτό τινι πλὴν ταῖς μετὰ θεῶν καὶ ἱερῶν γάμων ἐλθούσαις εἰς τὴν οἰκίαν, ὠνηταῖς ἢ καὶ ἄλλῳ ξτωοῦν τρόπῳ κτηταῖς . . τάχ' ἂν ἄτιμον αὐτὸν τῶν ἐν τῇ πόλει ἐπαίνων νομοθετοῦντες ὀρθῶς ἂν δόξαιμεν νομοθετεῖν, ὡς ὄντως ὄντα ξενικόν*, ubi ne quis *ἱερῶν γαμικῶν* vel *γαμηλίων* corrigendum censeat, cf. Lex. Rhetor. pone Phot. Pors. p. 670: *οἱ γαμοῦντες ποιοῦσι τῷ Διὶ καὶ τῇ Ἥρᾳ ἱεροὺς γάμους.*

20) Legg. XI, p. 930 D.

21) Legg. VII, p. 794 sqq.

ut uno eodemque aetatis anno tricesimo simul et sui juris fierent et matrimonii ineundi potestatem acciperent, hoc certe in mulieres transferre non poterat, quas quum maritari quidem inter decimum sextum et vicesimum aetatis annum vellet, negotiorum autem gerendorum auctoritatem quadragenariis demum permitteret [22], desponderi saltem puellas aliena auctoritate necesse erat. Atque hac in causa fere eundem ordinem secutus est, quem et Athenis obtinuisse novimus [23] et universae Graeciae communem fuisse veri simile est [24], nisi quod matrem maternosque cognatos adjungendo feminini generis aequalitatem quodam modo restituit [25]; reliqua Soloniam legem vel illustrare arbi-

22) Ibid. VI, p. 785 B; cf. XII, p. 937 A, ubi tamen illud animadvertendum est, quod *δίκην λαγχάνειν* ita tantum mulieri permittit, *ἐὰν ἄνανδρος ᾖ*: nuptae igitur et ipse maritum *κύριον* esse vult; cf. Schömann's Att. Process p. 556.

23) Cf. Petiti Legg. Att. VI, 1. 4, p. 436 sqq. et plura in Lehrbuch cit. §. 119, n. 6 et 7.

24) Cf. Gans Erbrecht in weltgeschichtl. Entwickelung T. I, p. 299.

25) Legg. VI, p. 774 E: *ἐγγύην δὲ εἶναι κυρίαν πατρὸς μὲν πρῶτον, δευτέραν πάππου, τρίτην δὲ ἀδελφῶν ὁμοπατρίων· ἐὰν δὲ μηδὲ εἷς ᾖ τούτων, τὴν πρὸς μητρὸς μετὰ τοῦτο εἶναι κυρίαν ὡσαύτως· ἐὰν δ'ἄρα τύχη τις ἀήθης συμβαίνῃ, τοὺς ἐγγύτατα γένους ἀεὶ κυρίους εἶναι μετὰ τῶν ἐπιτρόπων.* Unum restat discrimen cum lege Attica apud Demosth. adv. Steph. II, p. 1134, quod illic frater avum antecedit, apud Platonem sequitur; quod si quis fortuitum existimet, librariorum certe culpae tribui non potest, quum idem ordo in altero Demosthenis loco exstet adv. Leochar. p. 1095. 7: *καὶ ὁ νόμος ταῦτα μαρτυρεῖ λέγων, ἣν ἂν ἐγγυήσῃ πατὴρ ἢ ἀδελφὸς ἢ πάππος, ἐκ ταύτης εἶναι παῖδας γνησίους*: sed vide ne Plato seniori plus tribuendum putaverit quam Solo, praesertim quum fratrem etiam multo serius apud Platonem quam Athenis in suam tutelam pervenire videamus, nec patrimonium nisi mortuo avo ad posteros transire possit; Athenis nullus dubito quin frater, qui sui juris paternorumque bonorum compos esset, avum in despondenda sorore antecesserit.

tror, si quidem tutorum mentio, quae in illa miro dicendi genere obscurata est, apud Platonem clarissime exstat, nec dubitari potest, quin Athenis quoque patre atque avo fratribusque mortuis puella in ejus potissimum potestate fuerit, cujus tutelae ab eo, qui novissime decessisset, commissa esset [26]. Disciplina autem muliebris, quam in plerisque Graeciae civitatibus peculiari magistratuum generi commissam

---

26) Verba legis haec sunt: *ἣν ἂν ἐγγυήσῃ ἐπὶ δικαίοις δάμαρτα εἶναι ἢ πατὴρ ἢ ἀδελφὸς ὁμοπάτωρ ἢ πάππος ὁ πρὸς πατρὸς, ἐκ ταύτης εἶναι παῖδας γνησίους· ἐὰν δὲ μηδεὶς ᾖ τούτων, ἐὰν μὲν ἐπίκληρός τις ᾖ, τὸν κύριον ἔχειν, ἐὰν δὲ μὴ ᾖ, ὅτῳ ἂν ἐπιτρέψῃ, τοῦτον κύριον εἶναι:* quorum quum jam universum sensum Petitus recte reddidisset: *si orba (ἐπίκληρος) non sit, tutor eam desponsato,* in alia omnia abiit Salmasius de modo usur. p. 168, qui tutoris mentionem aspernatus eum *κύριον* esse vult, *cui vir moriens testamento uxorem suam reliquerit ac nuptum dederit,* eumque secutus est Wesseling. ad Petit. p. 535; his deinde refutatis Hefflerus athen. Gerichtsverf. p. 73 cum Reiskio (in Schaeferi Appar. crit. et exeg. T. V, p. 210) et Platnero (Beiträge zur Kenntniss d. att. Rechts p. 118) puellae ipsi jus tutoris eligendi tribuit; postremo Platnerus ipse (Proc. u. Kl. T. II, p. 250) sententia sua retractata hanc legis mentem fuisse statuit, ut pauper puella, quippe quae *ἐπίκληρος* non esset, ei matrimonio jungeretur, cui eam proximus agnatus despondisset. Atque hic quidem cum Salmasio et Müllero recte intellexit, subjectum ejus quod est *ἐπιτρέψῃ* mulierem esse non posse, sed ex antecedentibus repeti debere; illa vero *ἐὰν δὲ μὴ ᾖ* prudenter cum Schaefero ad *ἐπίκληρον* retulit; ex reliquis autem primum hoc concedere nequeo, eam quae *ἐπίκληρος* non sit, pauperem esse, sed eam intelligo, cujus frater filios in aliena tutela reliquerit, qui etsi bona hereditaria acceperint, *κύριοι* tamen mulieris esse non possint; deinde vero nego vel *ἐπιτρέπειν* despondendi vim habere, vel *κύριον* nunc, quum non de ducenda sed de despondenda puella agatur, maritum potius quem tutorem significare; nam quod paulo ante *κύριος* eam ipse ducere jubetur, singulare est. *Κυρίου* autem nomen *ἐπιτρόπῳ* quoque convenire, quatenus parentis loco et potestate sit, et aliis locis probatur, quos congessit Schmeisser de re tutelari Atheniensium p. 11, et insignissimo Aeschinis adv. Timarch. §. 13: *πατὴρ ἢ ἀδελφὸς ἢ θεῖος ἢ ἐπίτροπος ἢ ὅλως τῶν κυρίων τις:* neque minus mulierum quam impuberum *ἐπιτρόπους* esse potuisse, quod negare videtur Klenze in Zeitschr. f. geschichtl. Rechtsw. T. VI, p. 81, Platonis locus clare ostendit, ut mittam Isaeum de Philoctem. §. 14 et 17.

esse constat [27], Platoni non diversa est ab ea, qua universam civitatem severissime adstringit, neque quidquam eorum invenimus, quae Athenis ad *γυναικονόμων* curam pertinuisse traduntur, nisi quod convivarum numerum in nuptiis certo modo et ipse circumscribit [28]; in quotidiana vita uxores una cum maritis et syssitiis [29] et exercitationibus bellicis [30] interesse jubet, eaque re non modo a reliquorum Graecorum moribus discedit, quos muliebre genus omnino domorum finibus inclusisse constat [31], verum etiam Lacedaemoniorum exemplum relinquit, qui etsi virgines iisdem quibus juvenes artibus educarent [32], nuptas tamen vitam domesticam agere permiserunt et quasi disciplina publica solverunt [33], unde identidem queritur factum esse, ut viri tantum verecundia et obsequio conspicui essent, mulieres

---

27) Cf. Schubert de Aedilibus p. 68 – 72.

28) Legg. VI, p. 775 A; cf. Athenaeus VI, 46, p. 245 B: *ὅτι δ'ἦν ἔθος τοὺς γυναικονόμους ἐφορᾷν τὰ συμπόσια καὶ ἐξετάζειν τῶν κεκλημένων τὸν ἀριθμὸν, εἰ κατὰ νόμον ἐστὶ κ. τ. λ.*

29) Legg. VI, p. 780 B; cf. VII, p. 806 E.

30) Ibid. VII, p. 804 E sqq.

31) Cf. Plat. Republ. IX, p. 579 C: *καταδεδυκὼς ἐν τῇ οἰκίᾳ τὰ πολλὰ ζῇ ὥςπερ γυνή:* Phintys apud Stob. Floril. LXXIV. 61, p. 83 Gaisf.: *ἴδια δὲ γυναικὸς τὸ οἰκουρὲν καὶ ἔνδον μένεν καὶ ἐκδέχεσθαι καὶ θεραπεύεν τὸν ἄνδρα:* Philo de Legg. Spec. p. 803 C: *θηλείας δὲ οἰκουρία καὶ ἔνδον μονὴ, παρθένοις μὲν εἴσω κλισιάδων, τὴν μεσαύλιον ὅρον πεποιημέναις, τελείαις δ'ἤδη γυναιξὶ τὴν αὔλειον.*

32) De re notissima cf. Müller's Dorier T. II, p. 314. Eadem Plato VIII, p. 833 D sqq., sed ut *πρεπούσῃ στολῇ ἐσταλμένας* in certamina descendere jubeat, non nudas ut Lacaenas.

33) Cf. Dionys. Hal. Exc. Archaeol. Rom. XX, 2: *τῶν δὲ κατ' οἰκίαν γενομένων οὔτε πρόνοιαν οὔτε φυλακὴν ἐποιοῦντο, τὴν αὔλειον θυρὰν ἑκάστου ὅρον εἶναι τῆς ἐλευθερίας τοῦ βίου νομίζοντες.*

autem procacitate et intemperantia reliquas Graecas longe superarent [34]. Neque in liberis educandis eum Lacedaemoniorum rationes omnino probasse jam in superiore disputatione significavi; quorum instituta ut in aliis multis, quae ad morum disciplinam pertinent, studiose sequitur, ita in hoc acerrime reprehendit, quod corpora magis quam ingenia puerorum excolerent [35]; ipse vero vel pluribus artibus, quam quae vulgo Graecorum pueri addiscerent, juventutem erudiendam censet [36], earumque magistros, quod ante ipsum unum Charondam instituisse audimus [37], etiam publicis impensis conduci jubet [38]; in eo tantum Lacedaemoniorum quoque similis, quod non arbitrio parentum relinquit, quae suos quique liberos discere cupiant, sed eadem omnes scholarum frequentandarum necessitate compre-

34) Cf. disput. sup. n. 55 et Lehrbuch cit. §. 26, n. 20.

35) Cf. disput. sup. n. 57.

36) Legg. VII, p. 817 E: *ἔτι δὲ τοίνυν τοῖς ἐλευθέροις ἐστὶ τρία μαθήματα, λογισμοὶ μὲν καὶ τὰ περὶ ἀριθμοὺς ἓν μάθημα, μετρητικὴ δὲ μήκους καὶ ἐπιπέδου καὶ βάθους ὡς ἓν αὖ δεύτερον, τρίτον δὲ τῆς τῶν ἄστρων περιόδου πρὸς ἄλληλα ὡς πέφυκε πορεύεσθαι:* cf. Republ. VII, p. 536 D. Harum enim artium ignorantiam etiam alias popularibus suis exprobravit; cf. Plutarch. de Genio Socratis c. 7.

37) Diodor. XII, 12: *ἐνομοθέτησε γὰρ τῶν πολιτῶν τοὺς υἱεῖς ἅπαντας μανθάνειν γράμματα χορηγούσης τῆς πόλεως τοὺς μισθοὺς τοῖς διδασκάλοις.* Apud reliquos enim Graecos etsi communiter pueri instituerentur, privatorum tamen opera ii ludi instituti erant, publicas scholas non novimus; cf. Hegewisch, ob bei den Alten öffentliche Erziehung war? Altona 1811. 8, et Koenig de publica educatione in Opuscc. p. 66 sq. et 81 sq.

38) Legg. VII, p. 804 C, ubi tamen cavendum est ne quis cum Kappio (Platon's Erziehungslehre p. 42) ex nostro loquendi usu *besoldete Lehrer* inveniri sibi videatur; peregrinos enim quasi opifices mercede conductos Plato dicit, *πεπεισμένους μισθοῖς οἰκοῦντας ξένους*, quos quasi *βαναύσους* civium ex numero capi vetat.

hendit [39]. Hoc enim summum Platoni in rebus domesticis esse vidimus, ut quae quis habeat, non sibi sed patriae deberi sciat; neque alia liberorum causa est, quos ut procreare parentes non sua magis quam rei publicae causa jusserat, ita neque uti procreatis pro suis permittit; unde omnino sequitur, ut patriae potestatis, quae apud reliquos quoque Graecos, si cum Romanis comparaveris, satis exigua est [40], fere nullum apud ipsum vestigium appareat, atque ea quoque, quae juvenilis licentiae coërcendae causa institui oporteat, in medio ponantur neque aut negligentiae aut tristitiae parentum locus relinquatur. Et universae quidem educationi unum ex nomophylacibus praeficit [41], quem haud scio an satis commode cum Lacedaemoniorum παιδονόμῳ

---

39) Ibid. p. 804 D: *οὐχ ὃν μὲν ἂν ὁ πατὴρ βούληται φοιτῶντα, ὃν δ' ἂν μή, ἐῶντα τῆς παιδείας, ἀλλὰ τὸ λεγόμενον πάντ' ἄνδρα καὶ παῖδα κατὰ τὸ δυνατόν, ὡς τῆς πόλεως μᾶλλον ἢ τῶν γεννητόρων ὄντας, παιδευτέον ἐξ ἀνάγκης.* Aqud Lacedaemonios eum, qui communis disciplinae particeps non fuisset, ne civitatis quidem optimo jure usum esse, monui in disp. de Homoeis p. 16 sqq. et in Lehrbuch cit. §. 25, n. 18; magistri tamen apud hos neque publici neque privati apparent, sed prout natura ferebat, inter se instituebant; cf. Aristot. Politic. VIII, 3. 3: *νῦν μὲν οὖν αἱ μάλιστα δοκοῦσαι τῶν πόλεων ἐπιμελεῖσθαι τῶν παίδων αἱ μὲν ἀθλητικὴν ἕξιν ἐμποιοῦσιν . . οἱ δὲ Λάκωνες ταύτην μὲν οὐχ ἥμαρτον τὴν ἁμαρτίαν, θηριώδεις δ' ἀπεργάζονται τοῖς πόνοις:* pluraque apud Ad. Cramer. de educ. puer. apud Athen. p. 36.

40) Cf. Dionys. Hal. Arch. Rom. II, 26: *οἱ μὲν γὰρ τὰς Ἑλληνικὰς καταστησάμενοι πολιτείας βραχύν τινα κομιδῇ χρόνον ἔταξαν ἄρχεσθαι τοὺς παῖδας ὑπὸ τῶν πατέρων . . . τιμωρίας δὲ κατὰ τῶν παίδων ἔταξαν, ἐὰν ἀπειθῶσι τοῖς πατράσιν, οὐ βαρείας, ἐξελάσαι τῆς οἰκίας ἐπιτρέψαντες αὐτοὺς καὶ χρήματα μὴ καταλιπεῖν, περαιτέρω δὲ οὐδέν:* cf. et Aristot. Politic. I, 5. 2 pluraque apud Meierum de bon. damn. p. 27 et Platnerum Proc. u. Kl. T. II, p. 242.

41) Legg. VI, p. 766 C; cf. VIII, p. 829 D et p. 835 A, ubi *παιδευτοῦ* nomine eum appellat.

comparare liceat [42], praetereaque illud ad Lacedaemonis exemplum instituit, quod jam in superiore disputatione attigi, ut adolescentes unicuique, qui natu major esset, tanquam parenti obsequium praestarent senioresque vel castigandi jure adversus juniorum lasciviam uterentur [43]; abdicandi autem potestatem ne parentibus quidem solis concessit, ne quis iracundia concitatus hominem juvenem, qui olim fortasse ad bonam frugem redire posset, domo simul ac civitate exturbaret, sed primum quidem propinquorum consilium adhiberi jussit, quorum suffragiis de fortuna hominis decerneretur, abdicatum autem, si quis sibi adoptare vellet, non prohibuit, eum demum, qui intra decennium a nemine in familiam reciperetur, una cum iis, qui propter fratrum numerum proprii patrimonii expertes essent, in colonias exsulatum ablegavit [44]. Simili cautione in divortiis utitur, quae ita tantum fieri permittit, ubi decem ex nomophylacum totidemque ex muliebrium magistratuum numero selectae frustra dissidia componere tentaverint, ac ne sic quidem simpliciter inter se disjungi patitur, sed utrique novum conjugem addit, qui ferocem ejus animum

42) Xenoph. Rep. Lac. II, 2: *ὁ δὲ Λυκοῦργος ἀντὶ μὲν τοῦ ἰδίᾳ ἑκάστῳ παιδαγωγοὺς δούλους ἐφιστάναι ἄνδρα ἐπέστησε κρατεῖν αὐτῶν, ἐξ ὧνπερ αἱ μέγισται ἀρχαὶ καθίστανται, ὃς δὴ καὶ παιδονόμος καλεῖται.* Eundem Plutarchus quoque V. Lycurg. c. 17 *ἐκ τῶν καλῶν κἀγαθῶν ἀνδρῶν* lectum esse tradit; sed haud scio an longius etiam procedere eumque senatorum ex numero fuisse Platone duce statuere liceat. Paedagogis tamen Plato in singulis regendis carere noluit; cf. Legg. VII, p. 808 D et Kapp. l. l. p. 43 sq.

43) Cf. VII, p. 808 E et sup. disp. n. 76.

44) Legg. XI, p. 929; cf. Gans Erbrecht T. I, p. 323.

comprimere et continere valeat [45]; sterilitatis tantum causa magistratus ipsos, ubi ita visum fuerit, matrimonia dirimere et quid cuique conveniat providere jubet [46].

Haec igitur omnia ab Attico jure prorsus aliena sunt, quod et patribus filios, quando vellent, abdicare [47] et maritis uxores repudiare [48] permisit; illud demum propius accedit, quod similem liberis adversus parentes desipientes actionem dari apud Platonem videmus [49]; qualem Athenis fuisse satis constat [50]; verum hanc quoque vel lege vel pudore ita temperat, ut filius maximos natu ex nomophylacibus antea adeat eorumque consilio atque auctoritate patrem reum agat. Ei demum, qui ita condemnatus sit, familiae regendae jure interdicit eumque pueri instar in posterum in aliena

45) Legg. XI, p. 930.

46) Ibid. VI, p. 784 B.

47) Hoc vel ex ipsis Platonis verbis prodit p. 928 D, ubi exprobrat vulgo hominum, quod ἡγοῖντ' ἂν δεῖν τὸν νομοθέτην νομοθετεῖν ἐξεῖναί σφισιν ἐὰν βούλωνται τὸν υἱὸν ὑπὸ κήρυκος ἐναντίον ἁπάντων ἀπειπεῖν υἱὸν κατὰ νόμον μηκέτι εἶναι: confirmaturque Demosthenis loco adv. Boeot. p. 1006, 20: εἰ δ' ὁ νόμος . . τοὺς γονέας ποιεῖ κυρίους οὐ μόνον θέσθαι τοὔνομα ἐξ ἀρχῆς ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐξαλεῖψαι ἐὰν βούλωνται καὶ ἀποκηρῦξαι: cujus enim rei aliquis κύριος est, ab aliena auctoritate pendere nequit, mirorque viros doctos, quorum nomina posui in Lehrbuch cit. §. 122, n. 11, Luciano auctore de judicum cognitione cogitare.

48) Cf. Lehrbuch §. 122, n. 4 et Gans Erbrecht T. I, p. 311.

49) Legg. XI, p. 929 D.

50) Cf. Meier's att. Process p. 296, cui tamen illud concedere nequeo, quod quum publicis hanc actionem accenseat, Platoni testimonium denunciat; hujus enim verba: υἱεῖς δ' αὖ σφισὶ πατέρας ὑπὸ νόσων ἢ γήρως διατιθεμένους αἰσχρῶς ἐξεῖναι παρανοίας γράφεσθαι, nihil probant, si quidem ipso Meiero teste p. 198 γράφεσθαι interdum etiam de δίκαις usurpatur. Veram autem actionem fuisse non negem cum Platnero p. 243.

potestate esse jubet, quem eundem Athenis illius actionis effectum fuisse et vetus grammatici testimonium [51] et Romani juris comparatio suadet [52]; furentem certe vel in vincula conjici licuisse legimus [53], quod quum Plato propinquis etiam concedat adeoque mulcta proposita injungat [54], vide ne illa quoque lex Athenis Romam transierit [55], quae, si quis furiosus esset, agnatis gentilibusque in eum pecuniamque ejus potestatem dedit. Filium autem, qui pietatem erga parentes violasset, vix decerni potest utrum philosophus an Atheniensium legislator majore cum acerbitate persecutus sit; quorum alter capitis diminutione impios punivit [56], alter, qui *ἀτιμίαν* juris Attici non adscivit, poenam arbitrio judicum permisit, sed ut nihil supplicii praetermittendum esse adderet, quod quidem pati homo

51) In Bekkeri Anecdd. T. I, p. 310. 3, qui quod *παρανοίας ἐπιδικασίαν* appellat, mihi secus ac Meiero p. 296 satis accurate loqui videtur; patris enim, qui causa cecidisset, bona filio victori adjudicabantur, ut ex Platone quoque apparet: *ὁ δὲ ὄφλων τοῦ λοιποῦ χρόνου ἄκυρος ἔστω τῶν αὐτοῦ καὶ τὸ σμικρότατον διατίθεσθαι, καθάπερ παῖς δὲ οἰκείτω τὸν ἐπίλοιπον βίον:* cf. Gans l. l. p. 324; publicam autem actionem fuisse non intelligo quomodo hinc Meierus colligere sibi visus sit.

52) Cicero de Senect. c. 7: *a filiis in judicium vocatus est, ut, quemadmodum nostro more male rem gerentibus patribus bonis interdici solet, sic illum quasi desipientem á re familiari removerent judices.*

53) Cf. Xenoph. Mem. Socr. I, 2. 49.

54) Legg. XI, p. 934 D.

55) Apud Cic. de Invent. II, 50; cf. Dirksen's Zwölf-Tafel-Fragmente p. 369 sqq. et Heineccii Syntagma I. 23, 2, p. 224 sq.

56) Praeter Meierum de bonis damn. p. 127 cf. Jani Pan diss. de grati animi officiis ingratorumque poena jure Attico et Romano p. 25 sqq. et Lelyveld de infamia p. 144 sqq.

posset [57]; tricenario tantum vel si mulier fuerit quadragenaria minores verberibus potius vinculisque castigandos quam supplicio afficiendos censet. Hos enim superius vidimus apud ipsum nondum sui juris haberi, quorum tamen Athenis quoque aliam conditionem fuisse consentaneum est; utque in judiciorum forma aliisque multis suae potius quam Atheniensium rei publicae indolem eum secutum esse concedamus, illud certe utriusque commune est, quod non parentibus solis, sed cuivis *κακώσεως* persequendae potestatem tribuunt [58]; neque hoc Athenas transferre dubito, quod Plato addit, servo, qui in ejusmodi causa indicium fecerit, libertatem publice deberi [59]. In eo tantum magis philosophum quam legislatorem agit, quod liberorum officia, quae parentibus praestare debeant, non certis actionibus describit, sed ad omnia quibus vita humana continetur extendit: Solonis certe legibus, etsi omnino prohibitum volebant, quominus ingrati in parentes liberi exsisterent [60], tamen hoc imprimis cautum

57) Legg. XI, p. 932. Filium, qui parentes verberarit, perpetuo exsilio afficit IX, p. 881.

58) Ibidem p. 932 D: *ἐὰν δέ τις ἀδυνατῇ κακούμενος φράζειν, ὁ πυθόμενος τῶν ἐλευθέρων ἐξαγγελλέτω τοῖς ἄρχουσι:* cf. Harpocr. p. 160: *ὅτι δὲ ἐξῆν καὶ παντὶ τῷ βουλομένῳ γράφεσθαι κακώσεως γονέων . . δηλοῦται ἔν τε τῷ προειρημένῳ λόγῳ Ὑπερίδου κ. τ. λ.* et Meier's att. Process p. 291.

59) Legg. IX, p. 881 C; XI, p. 932 D: *ἐὰν δὲ δοῦλος μηνύσῃ, ἐλεύθερος ἔστω, καὶ ἐὰν μὲν τῶν κακούντων ἢ κακουμένων δοῦλος, ὑπὸ τῆς ἀρχῆς ἀφείσθω, ἐὰν δέ τινος ἄλλου τῶν πολιτῶν, τὸ δημόσιον ὑπὲρ αὐτοῦ τιμὴν τῷ κεκτημένῳ καταβαλλέτω.*

60) Xenoph. Mem. Socr. II, 2. 13: *οὐκ οἶσθα ὅτι ἡ πόλις ἄλλης μὲν ἀχαριστίας οὐδεμιᾶς ἐπιμελεῖται οὐδὲ δικάζει . . ἐὰν δέ τις γονέας μὴ θεραπεύῃ, τούτῳ δίκην γε ἐπιτίθησι;* cf. Lucian.

fuisse videtur, ne quis parenti aut manus inferret, aut alimenta, domum resque ad victum necessarias egenti decrepitove praestare detrectaret, aut denique mortuo justa facere negligeret [61]; Plato autem et haec omnia et quaecunque praeterea filio suppetant, fortunas, corpus, ipsam postremo vitam parentibus deberi statuit, vetatque ne quis vel liberos reliquamque progeniem vel se ipsum parentibus antiquiorem habeat iisque omnium suorum potestatem facere ac desideria eorum explere dubitet [62], quo in genere quidquid peccatum sit, una eademque lege omnes comprehendit. Libertorum demum erga patronos pietatem certorum officiorum finibus includit, ut singulis mensibus ter ad patroni aedes commeent operamque suam, si quid jubeat, pollicitentur, neque matrimonia sine ipsius voluntate ineant, opes denique ne majores quam ille domi habeant, quaeque ulterius acquirant illi concedant [63]; quorum partem saltem Athenarum quoque institutis respondere videri hisque illustrandis inservire in superiore jam disputatione significavi. Servorum quoque

---

Patr. Enc. c. 7: *κακώσεως μὲν γὰρ γονέων εἰσὶ νόμοι παρὰ ταῖς πόλεσι, κοινὴν δὲ προςήκει πάντων μητέρα τὴν πατρίδα νομίζειν καὶ χαριστήρια τροφῶν ἀποδιδόναι*, et quae praeterea attulit Jan. Pan p. 29 et 124 sqq.

61) Herald. Obss. ad J. Att. et Rom. VII. 23, p. 587: *κάκωσις γονέων dicebatur injuria parentibus a liberis facta, non tamen quaelibet, sed atrocior aut inhumanior, veluti si quis iis manus impias intulisset aut alimenta negasset;* cf. legum reliquias apud Petitum II, 4. 14, p. 168 sqq.

62) Legg. IV, p. 717 B; XI, p. 932 A.

63) Ibid. XI, p. 915 A; cf. sup. disp. p. 64 et Lehrbuch d. griech. Staatsalterth. §. 114 extr.

de jure et conditione quid Platoni cum legibus patriis conveniat discrepetve, ibidem passim attigi, neque nunc habeo quod addam, nisi quae ad universam illorum hominum tractationem pertinent, quorum tamen pleraque ut apud reliquos Graecos ita etiam apud Platonem prudentiae dominorum relinquuntur et consiliis magis quam legibus reguntur. Quid enim dominis in mancipia liceret, ex ipsa utrorumque conditione et fortuna sequebatur neque magis sanciri opus erat quam quomodo quis reliqua re familiari uteretur; ea tantum quae rei publicae interesset domino non licere, legibus indigebant, quibus singulorum hominum arbitria coërcerentur; qua in causa jam superius vidimus Platonis severitatem cum Atheniensium humanitate in nonnullis convenire 64); si quidem utriusque intererat videre, ne quis in servis tractandis superbiae et temeritati assuesceret et jus fasque sequi quamvis vili in capite dedisceret 65). Nimiam tantum illam lenitatem atque indulgentiam reprehendit, qua Athenienses, ut

64) Quo in genere etiam illud imprimis censendum est, quod ne servum quidem nisi publice cognita causa capitale supplicium pati voluerunt; cf. Antipho de Herod. caede §. 48 et Plat. Legg. IX, p. 872 B: ἐὰν δὲ δοῦλος ἐλεύθερον ἑκὼν . . ἀποκτείνῃ καὶ ὄφλῃ τὴν δίκην κ. τ. λ. De Athenarum humanitate in servos cf. omnino Lehrbuch cit. §. 114, n. 6 sqq.

65) Ratio fere eadem apud Lycurgum adv. Leocr. §. 66: οὐ γὰρ πρὸς τὸ ἴδιον ἕκαστος αὐτῶν ἀπέβλεπε τοῦ γεγενημένου πράγματος οὐδ' ἐντεῦθεν τὸ μέγεθος τῶν ἁμαρτημάτων ἐλάμβανον, ἀλλ' αὐτὸ ἐσκόπουν τοῦτο, εἰ πέφυκε τὸ ἀδίκημα τοῦτο ἐπὶ πλεῖον ἐλθὸν μέγα βλάπτειν τοὺς ἀνθρώπους, et apud Platonem Legg. VI, p. 777 D: διάδηλος γὰρ ὁ φύσει καὶ μὴ πλαστῶς σέβων τὴν δίκην, μισῶν δὲ ὄντως τὸ ἄδικον ἐν οἷς αὐτῷ ῥᾴδιον ἀδικεῖν· ὁ περὶ τὰ τῶν δούλων οὖν ἤθη καὶ πράξεις γιγνόμενός τις ἀμίαντος τοῦ τε ἀνοσίου πέρι καὶ ἀδίκου σπείρειν εἰς ἀρετῆς ἔκφυσιν ἱκανώτατος ἂν εἴη.

videtur, haud raro servis tanquam liberis familiariter utebantur neque quidquam amplius discriminis inter utrosque apparebat [66]; quod ut evitetur, non modo severe, dum jure fiat, castigandos, verum etiam omnino imperiose potius quam blande et comiter appellandos censet [67]; idem tamen a Lacedaemoniorum crudelitate tantum abest, ut et contumeliis servorum abstineri jubeat, et minus etiam, si fieri possit, in illos quam in eos, qui aequo jure sint, injuriose agi velit [68], neque minus acriter eos increpat, qui verberibus stimulisque servorum ingenia etiam viliora reddant [69], quod Lacedaemonios fecisse inter omnes constat [70]. Omnium autem maxime memorabilis illa cautio est, quam Aristoteles quoque et publice et privatim insigniter commendat, ne popularium nimius inter servos numerus sit eodemve

66) Ibidem p. 777 E: *κολάζειν γε μὴν ἐν δίκῃ δούλους δεῖ καὶ μὴ νουθετοῦντας ὡς ἐλευθέρους θρύπτεσθαι ποιεῖν· τὴν δὲ οἰκέτου πρόσρησιν χρὴ σχεδὸν ἐπίταξιν πᾶσαν γίγνεσθαι, μὴ προσπαίζοντας μηδαμῇ μηδαμῶς οἰκέταις, μήτ᾽ οὖν θηλείαις μήτε ἄῤῥεσιν, ἃ δὴ πρὸς δούλους φιλοῦσι πολλοὶ σφόδρα ἀνοήτως* κ. τ. λ. Cf. Republ. VIII, p. 563 B: *τὸ δέ γε ἔσχατον τῆς ἐλευθερίας τοῦ πλήθους, ὅσον γίγνεται ἐν τῇ τοιαύτῃ πόλει, ὅταν δὴ οἱ ἐωνημένοι καὶ αἱ ἐωνημέναι μηδὲν ἧττον ἐλεύθεροι ὦσι τῶν πριαμένων,* et Xenoph. Rep. Ath. I, 10.

67) Mirum est Aristotelem hoc reprehendere in Politic. I, 5, 11: *διὸ λέγουσιν οὐ καλῶς οἱ λόγου τοὺς δούλους ἀποστεροῦντες καὶ φάσκοντες ἐπιτάξει χρῆσθαι μόνον· νουθετητέον γὰρ μᾶλλον τοὺς δούλους ἢ τοὺς παῖδας.*

68) Legg. VI, p. 777 D: *ἡ δὲ τροφὴ τῶν τοιούτων μήτε τινὰ ὕβριν ὑβρίζειν εἰς τοὺς οἰκέτας, ἧττον δέ, εἰ δυνατόν, ἀδικεῖν ἢ τοὺς ἐξ ἴσου.*

69) Ibidem p. 777 A: *οἱ μὲν πιστεύουσί τε οὐδὲν γένει οἰκετῶν, κατὰ δὲ θηρίων φύσιν κέντροις καὶ μάστιξιν οὐ τρὶς μόνον ἀλλὰ πολλάκις ἀπεργάζονται δούλας τὰς ψυχὰς τῶν οἰκετῶν.*

70) Myro apud Athen. XIV. 74, p. 657 D: *τοῖς δ᾽ εἵλωσι πᾶν ὑβριστικὸν ἔργον ἐπιτάττουσι πρὸς πᾶσαν ἄγον ἀτιμίαν . . πληγάς τε τεταγμένας λαμβάνειν κατ᾽ ἐνιαυτὸν ἀδικήματος χωρίς, ἵνα μήποτε δουλεύειν ἀπομάθωσι.*

sermonis genere utantur, quos quis servitutem facile tolerare velit [71]; unde apparet longe diversam ab Helotarum vel Aphamiotarum, qui apud Cretenses fuerunt, fortuna servorum conditionem apud Platonem cogitari; quos etsi pariter atque illos agros colere pensionesque ferre jubet, unde vitam domini sustentent [72], universum tamen illorum statum, nisi peculiares rei publicae suae rationes aliter fieri juberent, ad reliquae potius Graeciae ipsarumque Athenarumque exemplum informasse videtur.

Neque in iis, quae ad reliquam rem familiarem regendam et successionem in bona defunctorum pertinent, Platonem Spartanorum instituta caeca imitatione secutum esse, sed quae illis detrimento fuisse usu expertus videret, sapienti temperamento immutasse, in superiore disputatione identidem monuimus; quo in genere illud primum nos advertit, quod quum Lycurgus fundos tantum aequabiliter distribuisse, reliquarum opum aequalitatem desperasse tradatur [73], noster, etsi paribus omnes finibus includi non posse intelligeret, tamen non modo

---

71) Aristot. Oeconom. I, 5: *μὴ κτᾶσθαι ὁμοεθνεῖς πολλοὺς ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν*: cf. Legg. VI, p. 777 C: *ἔργῳ γὰρ πολλάκις ἐπιδέδεικται περὶ τὰς Μεσσηνίων συχνὰς εἰωθυίας ἀποστάσεις γίγνεσθαι καὶ περί γε τὰς τῶν ἐκ μιᾶς φωνῆς πολλοὺς οἰκέτας κτωμένων πόλεις, ὅσα κακὰ ξυμβαίνει . . . δύο δὴ λείπεσθον μόνω μηχανά, μήτε πατριώτας ἀλλήλων εἶναι τοὺς μέλλοντας ῥᾷον δουλεύσειν ἀσυμφώνους τε εἰς δύναμιν ὅτι μάλιστα, τρέφειν δ'αὐτοὺς ὀρθῶς* κ. τ. λ. De vocabulo *πατριῶται* cf. Wachsmuth's Hell. Alterth. T. I, P. 1, p. 172.

72) Legg. VII, p. 806 E: *γεωργίαι δὲ ἐκδεδομέναι δούλοις ἀπαρχὴν τῶν ἐκ τῆς γῆς ἀποτελοῦσιν ἱκανὴν ἀνθρώποις ζῶσι κοσμίως.*

73) Plut. V. Lycurg. c. 9: *ἐπιχειρήσας δὲ καὶ τὰ ἔπιπλα διαιρεῖν, ὅπως παντάπασιν ἐξέλοι τὸ ἄνισον καὶ ἀνώμαλον, ἐπεὶ χαλεπῶς ἑώρα προσδεχομένους* κ. τ. λ.

Solonem secutus ipsa illa inaequalitate per classes descripta ad libramentum quoddam in re publica efficiendum prudenter usus est[74], verum etiam opulentissimis eum modum imposuit, ne quis ultra quadruplum ejus fundi domi haberet, quem pariter omnibus ab initio pro patrimonio attribuit, eaque de causa etiam has opes, quae apud reliquos Graecos inter ἀφανῆ οὐσίαν referebantur, publicis tabulis perscriptas proponi jussit[75]. Ipsa autem patrimonia etsi pariter ut Lacedaemonii dividi alienarive vetuit[76], tamen longe aliis artibus ac majore quam illi diligentia tuetur; quae quum illi satis se tuta praestitisse existimarent, ubi singularum familiarum incolumitati et perpetuitati quibus possent modis prospexissent[77], Plato universae civitatis quasi communia haberi vult[78] summisque magistratibus eorum curam injungit, neque quidquam antiquius existimari jubet, quam ut numerus integer, qualis ab initio fuerit, sibi constet; quem in finem nec generationes, si opus sit, inhiberi[79], nec colonos emitti, nec peregrinos, si indigenarum numerus deficiat, in civitatem recipi

74) Legg. V, p. 744 B; cf. sup. disput. p. 86.

75) Legg. V, p. 745 A: ἡ δὲ κτῆσις χωρὶς τοῦ κλήρου πάντων πᾶσα ἐν τῷ φανερῷ γεγράφθω παρὰ φύλαξιν ἄρχουσιν, οἷς ἂν ὁ νόμος προστάξῃ κ. τ. λ. De οὐσίᾳ φανερᾷ et ἀφανεῖ egi in Lehrbuch cit. §. 162, n. 14.

76) Cf. sup. disput. n. 92.

77) Cf. disp. de causis turbatae apud Lacedaemonios agrorum aequalitatis p. 39 sqq.

78) Legg. V, p. 740 A: νεμέσθων οὖν τοιᾷδε διανοίᾳ πως, ὡς ἄρα δεῖ τὸν λαχόντα τὴν λῆξιν ταύτην νομίζειν μὲν κοινὴν αὐτὴν τῆς πόλεως ξυμπάσης κ. τ. λ.; cf. et IX, p. 877 D.

79) Ibidem p. 740 D: ἐπισχέσεις γενέσεως οἷς ἂν εὔρους ᾖ γένεσις: cf. P. Potiti Miscellanea III. 16, p. 185.

recusat, Lacedaemoniorum vero artificia, qui et mulieres ex alienis concipere, et spurios vernasque pro civibus educari, et plures germanos una uxore uti permittebant, adeo non adsciscit, ut appareat eum non tam de familiarum quam de ipso civium numero propagando et servando laborare. Atque illud quidem, quod ex pluribus filiis unum tantum heredem a patre scribi jubet, quantum non minus a Lacedaemoniorum quam reliquorum Graecorum moribus recedat, satis in superiore disputatione illustravimus [80]; quae autem ad ipsam generum perpetuitatem in successione conservandam spectant, non propius ad Lacedaemoniorum quam ad communia Graecorum instituta conveniunt adeoque multo magis Attici juris diligentiam referunt, neque irritam esse arbitror quam illic spem proposui, fore ut hac quoque in parte Solonis leges non sine fructu cum Platonicis comparentur. Testamenti certe factionem, quam Spartae ante Epitadeum nullam fuisse dixi [81], iisdem legibus concedit, quibus in jure Attico fieri videmus [82]: ut qui mascula progenie careat, quemcunque

80) Cf. disput. sup. p. 25 sq. Illud tantum, ne quid praetermisisse videar, nunc addo, hanc legem ad solum fundum pertinere, in quo ipsum patrimonium positum sit; reliquam rem familiarem ita tantum heredi scripto cedere, ubi vel nullos fratres habeat, quibus eam pater moriens distribuere possit, vel hi ipsi proprios sibi fundos nacti sint; cf. Legg. XI, p. 923 D: ὅτῳ δ'ἂν τῶν υἱέων ὑπάρχων οἶκος ᾖ, μὴ νέμειν τούτῳ τῶν χρημάτων, θυγατρί τε ὡσαύτως ᾗ μὲν ἂν ἐγγεγυημένος ὡς ἀνὴρ ἐσόμενος ᾖ, μὴ νέμειν, ᾗ δ'ἂν μή, νέμειν· ἐὰν δέ τῳ τῶν υἱέων ἢ καὶ τῶν θυγατέρων φανῇ κλῆρος ἐπιχώριος τῆς διαθήκης γενόμενος ὕστερον, τῷ κληρονόμῳ τοῦ τὴν διαθήκην διαθεμένου καταλειπέτω scil. τὰ χρήματα.

81) Cf. disput. sup. n. 87 et Müller's Dorier T. II, p. 194.

82) Isaeus de Pyrrhi hereditate §. 68: ὁ γὰρ νόμος διαῤῥήδην λέγει ἐξεῖναι διαθέσθαι ὅπως

velit filium simul atque heredem scribat, filiam tamen si relinquat, eundem illam uxorem ducere jubeat; neque illud praetermittit, quod prudenter a Solone cautum erat, ut ei quoque, qui impuberes filios relinqueret, testamentum condere liceret ita, ut si illi ante virilem aetatem decessissent, alium illis heredem substitueret [83]; legata tantum, de quibus apud Atticos nihil legum exstat, decima adventiciae rei parte circumscribit, sed ut in his quoque jus patrium supplere potius quam relinquere videatur [84]. Intestatorum autem hereditates quod attinet, illud quidem, quod apud Athenienses satis solemne

---

ἄν ἐθέλῃ τις τὰ ἑαυτοῦ, ἐὰν μὴ παῖδας γνησίους καταλίπῃ ἄῤῥενας, ἂν δὲ θηλείας καταλίπῃ, σὺν ταύταις: cf. Bunsen de jure hered. Athen. p. 55 sqq. et Gans Erbrecht T. I, p. 384 sqq.

83) Legg. XI, p. 923 E: *ἐὰν δὲ υἱός τῳ τελευτήσῃ παῖς ὤν, πρὶν εἰς ἄνδρας δυνατὸς εἶναι τελεῖν, εἴτε γεννητὸς ὢν εἴτε ποιητὸς, γραφέτω καὶ περὶ τῆς τοιαύτης τύχης ὁ τὴν διαθήκην γράφων, τίνα χρὴ παῖδα αὐτῷ δεύτερον ἐπὶ τύχαις ἀμείνοσι γίγνεσθαι:* ubi quod adoptaticio quoque secundum heredem in eventum fatalem substitui permittit, et ipsum Soloni tribuere non dubito; reliqua ipsius legis verbis leguntur apud Demosthenem adv. Stephan. p. 1136, 16: *ὅ τι ἂν γνησίων ὄντων υἱῶν ὁ πατὴρ διάθηται, ἐὰν ἀποθάνωσιν οἱ υἱεῖς, πρὶν ἐπὶ διετες ἡβᾶν, τὴν τοῦ πατρὸς διαθήκην κυρίαν εἶναι,* confirmanturque exemplo apud Isaeum de Cleonymi her. §. 4: *ἔτι δὲ Πολυάρχου τοῦ πατρὸς Κλεωνύμου, πάππου δ'ἡμετέρου, προστάξαντος, εἴ τι πάθοι Κλεώνυμος ἄπαις, ἡμῖν δοῦναι τὰ αὐτοῦ.*

84) Legg. XI, p. 924 A: *ἐὰν δέ τις ἄπαις ὢν τοπαράπαν διαθήκην γράφῃ, τὸ τῆς ἐπικτήτου δεκατημόριον ἐξελόμενος, ἐὰν ἐθέλῃ τῳ δωρεῖσθαι, δωρείσθω, τὰ δὲ ἄλλα παραδιδοὺς πάντα τῷ ποιηθέντι ἄμεμπτος ἵλεων υἱὸν αὐτὸν ποιείσθω σὺν νόμῳ:* qua in lege rationis quoque humanitas animadvertenda est, ne ejus qui lege potius quam natura filius factus sit, nimis hereditate circumcisa, gratus animus pietasque adversus testatorem minuatur. Ceterum prudenter Bunsenius l. l. p. 60 monuit Athenis quoque legibus cautum fuisse videri, ne quaedam filiis detraherentur; certe pecuniam tantum in omnibus locis, ubi legatorum mentio fiat, memorari, et fundos, quibus proprie patrimonium cerneretur, haud dubie filiis nulla donatione patrem subtrahere potuisse; cf. et Gans l. l. p. 390.

fuisse videtur, ut ei, qui liberos ex se non reliquisset, propinquorum decreto heres constitueretur [85], Plato in iis tantum sanxit, qui aut exsilio in perpetuum mulctati essent eoque facto quasi civiliter mortui haberentur [86] aut adeo capitale supplicium subiissent, ubi multo majore cura opus esse videbatur, ut prioris domini scelera successoris virtute compensarentur domusque veterem integritatis laudem recuperaret [87]; in reliquis tamen manifesto communes succedendi leges ante oculos habuit, eaque in causa gratissimum nobis fecit, quod graduum ordinem in succedendo atque ἀγχιστείας fines, de quibus non inter nostrae aetatis modo eruditos, verum etiam in ipso foro Attico acerrime disputatum esse novimus [88], aliquanto diligentius enarravit, quam in Solonis legibus factum esse videmus. Nam quum notissima juris Attici formula agnationis jura ἀνεψιῶν παίδων gradu circumscribantur, quo vocabulo tam sobrinos quam consobrinorum filios signi-

85) Cf. Platner's Beiträge zur Kenntniss des attischen Rechts p. 189 et Gans Erbrecht T. I, p. 318.

86) Legg. IX, p. 877 D; cf. disput. sup. n. 263.

87) Legg. IX, p. 878 A: *τοὺς οἰκείους ἅμα νομοφύλαξι σκέψασθαι γένος ὅ τι περ ἂν ᾖ τῶν ἐν τῇ πόλει εὐδοκιμώτατον πρὸς ἀρετὴν καὶ ἅμα εὐτυχές, ἐν ᾧ ἂν παῖδες γεγονότες ὦσι πλείους, ὅθεν ἕνα τῷ τοῦ τελευτήσαντος πατρὶ καὶ τοῖς ἄνω τοῦ γένους υἱὸν ὡς ἐκείνων εἰςποιοῦντας, φήμης ἕνεκα ἐπονομάζοντας, γεννήτορά τε αὐτοῖς καὶ ἑστιοῦχον καὶ θεραπευτὴν ὁσίων τε καὶ ἱερῶν ἐπ' ἀμείνοσι τύχαις γίγνεσθαι τοῦ πατρός, τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐπευξαμένους αὐτὸν κληρονόμον καταστῆσαι κατὰ νόμον*: quo in loco etiam illud ab Attico usu recedit, quod non necessario *ἐκ τῶν κατὰ γένος ἐγγυτάτω υἱὸς εἰςποιεῖται τῷ τετελευτηκότι*, cf. Lehrbuch cit. §. 120, n. 6. Ceterum similis causa est eorum fundorum, quorum domini cum omni progenie extorres abiguntur, Legg. IX, p. 856 D.

88) Cf. Lehrbuch cit. § 121, n. 3, inque primis Isaeum de Hagniae hereditate cum Demosthene adversus Macartatum, quae causa tota in hac controversia versatur.

ficari posse constat 89), Plato, licet aliis in locis eadem formula utatur 90), nunc tamen haud scio an experimentis doctus, quantis illa controversiis locum daret, ambiguitatem ita evitavit, ut *πάππου παίδων ὑιδοῦς* diceret; quos consobrinorum filios esse nemo negabit 91). Atque his imprimis illud praecipuum tribuit, ut filiam patre orbam una cum hereditate jure sibi vindicent, inter reliquos ipsi mulieri con-

---

89) V. quae contra Bunsenium p. 33 prudenter monuit Platnerus in Heidelb. Jahrbb. 1814, n. 74, p. 1179 sqq. eumque secuti Gans l. l. p. 357 sq. et Schömannus ad Isaeum p. 455 sq.

90) Legg. VI, p. 766 C: *καὶ ἐὰν ὀρφανῶν ἐπίτροπος τελευτήσῃ τις, οἱ προσήκοντες καὶ ἐπιδημοῦντες πρὸς πατρὸς καὶ μητρὸς μέχρι ἀνεψιῶν παίδων ἄλλον καθιστάντων. ἐντὸς δέκα ἡμερῶν*: IX, p. 877 D: *τοὺς συγγενεῖς συνελθόντας μέχρι ἀνεψιῶν παίδων τοῦ πεφευγότος, ἀμφοτέρωθεν πρός τε ἀνδρῶν καὶ πρὸς γυναικῶν, κληρονόμον εἰς τὸν οἶκον τοῦτον καταστῆσαι*: p. 878 D: *ἐὰν δὲ ὁμόγονος ὁμόγονον τρώσῃ, τοὺς γεννητὰς* (sic scribendum, ut sint *parentes*, non ut vulgo *γεννήτας*, *gentiles*) *καὶ τοὺς συγγενεῖς μέχρι ἀνεψιῶν παίδων πρὸς γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν γυναῖκάς τε καὶ ἄνδρας συνελθόντας κρίνοντας παραδιδόναι τιμᾶν τοῖς γεννήσασι κατὰ φύσιν*: unde vide ne etiam XI, p. 929 B scribendum sit: *πρῶτον δὲ συλλεξάτω τοὺς αὑτοῦ ξυγγενεῖς μέχρι ἀνεψιῶν παίδων καὶ τοὺς τοῦ υἱοῦ ὡσαύτως τοὺς πρὸς μητρός, κατηγορείτω δὲ ἐν τούτοις.* Eandem vim habent *οἱ ἐντὸς ἀνεψιότητος* IX, p. 871 B, cf. sup. disp. n. 197.

91) Legg. XI, p. 925 A: *ἐὰν δὲ τοῖς οἰκείοις ἀπορία συγγενῶν ᾖ, μέχρι μὲν ἀδελφοῦ υἱιδῶν, μέχρι δὲ πάππου παίδων ὡσαύτως, τῶν ἄλλων ὅντιν' ἂν ἡ παῖς μετ' ἐπιτρόπων αἱρῆται τῶν πολιτῶν ἑκούσιον ἑκουσίᾳ, κληρονόμος γιγνέσθω τοῦ τελευτήσαντος καὶ τῆς θυγατρὸς νυμφίος.* Astius p. 524 non repetit *υἱιδῶν* ad *πάππου παίδων*, sed ita explicat: *et descendendo usque ad fratris nepotes et ascendendo ad avi filios*; verum hoc inde refutari potest, quod paulo superius Plato inter eos, quos orbam jure suo ducere jubet, non modo *πατρὸς ἀδελφόν*, qui *πάππου παῖς* est, sed etiam hujus sororisque filios nominat, quos Astii ratio excluderet. Poterat etiam dicere *μέχρι δὲ πατρὸς ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς υἱιδῶν*, maluit tamen utrumque genus *παίδων* nomine complecti eoque facto *υἱιδῶν* omisit, quod ex antecedentibus repetendum esse vel inde patebat, quia *παίδων* nomine uterque sexus continetur. Astio, ni fallor, Bunsenii auctoritas fraudi fuit, apud quem consobrini patruis, hoc est ipsorum parentibus antecedunt, ita ut in collateralibus per filios demum ad patres adscendatur; verum hoc et ipso Platonis loco p. 924 E et 925 D refellitur, et satis alioquin a Platnero refutatum est.

cedit ut quem sibi velit ipsius et tutorum suorum consensu maritum eligat; quorum etsi posterius, quod in arbitrio posuit, ab Atticis institutis longissime discedat, in iis certe, quae ad jus et officium spectant, patrium usum retinuisse videtur [92]), neque illud Athenas transferre dubito, quod eos qui hac ex lege in matrimonium petant petanturve, juvenes pariter ac puellas, ubi de convenientia aetatis ad nuptias disceptatio oriatur, nudos in judicio inspici jubet [93]); haec enim procul dubio erat illa adolescentium exploratio, qua Philocleo apud Aristophanem gloriatur [94]), cujusque haud raro necessitas exsistere poterat, verbi causa si quis quamvis remotior agnatus orbam cum hereditate ita sibi vindicabat, ut propiorem nuptiis ineundis nondum maturum esse diceret. Muliebris autem sexus apud Platonem longe meliorem quam Athenis conditionem esse secundum ea, quae superius disputavimus, mirum accidere nequit; quem ut illic monuimus matri

---

92) Cf. Petiti legg. VI, 1. 9; Bunsen p. 44–49; Platner's Process u. Klagen T. II, p. 252 sqq. Illud tantum, quod apud Athenienses licebat (cf. Demosthen. adv. Macart. p. 1067), ut qui mulierem ducere nollet, eam suis impensis dotatam alii collocaret, apud Platonem, qui omnes dotes tollit, obtinere non potest.

93) Legg. XI, p. 925 A: *τὴν δὲ τοῦ τῶν γάμων χρόνου συμμετρίαν τε καὶ ἀμετρίαν ὁ δικαστὴς σκοπῶν κρινέτω, γυμνοὺς μὲν τοὺς ἄῤῥενας, γυμνὰς δὲ ὀμφαλοῦ μέχρι θεώμενος τὰς θηλείας.*

94) Vesp. v. 598: *παίδων τοίνυν δοκιμαζομένων αἰδοῖα πάρεστι θεᾶσθαι.* Boeckhius quidem in Ind. lectt. Berol. aest. 1819, p. 4 hunc morem refert ad professionem pubertatis apud curiales et gentiles, Meierus de gentil. Att. p. 17 ad examen gymnasticorum certaminum causa institutum, quorum tamen neutrum apud judices Heliastas factum esse constat; Planem contra patrium usum sequi vel inde patet, quod sui ipsius immemor hanc spectationem instituit; nam qui omnino tricenarii demum matrimonia inire deberent, eorum profecto pubertatem spectari amplius opus non erat.

maternisque cognatis aeque ac paternis despondendarum virginum jus tribuere, ita in eo quoque a patriis institutis discedere videmus, ut primum quidem fratrem uterinum, modo proprio patrimonio careat, proxime post germanum ad successionem in bona defuncti vocet [95], deinde vero ejus, qui omnino nullos liberos reliquerit, hereditatem feminini generis aeque ac masculini propinquos accipere jubeat ita, ut ex utroque sexu qui genere proximi sint, nisi ipsi repugnent magistratusque et judices secundum ipsos decernant [96], matrimonio jungantur domumque defuncti pro sanguinis conjunctione propagent [97]; quo facto apparet eodem modo, quo ex communi jure agnati ipsa successione quasi filiorum in locum subeunt, apud Platonem mulieres quoque cognatas ἐπικλήρων personas sustinere. Haec igitur ab Attico jure aliena instituit; illud tamen nec ipse facere poterat, ut cognatis, qui materno genere cum defuncto juncti essent, simul cum agnatis hereditatem daret, praesertim quum dividi in partes patrimonia nollet, sed in hoc certe Solonis exemplum secutus feminini generis prosapiem post masculos demum, qui quidem ejusdem

---

95) Legg. XI, p. 924 E: τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφὸς ὁμοπάτωρ ἢ ἄκληρος ὁμομήτριος ἐχέτω τὴν θυγατέρα καὶ τὸν κλῆρον τοῦ τελευτήσαντος. Athenis contra lex erat: ἐὰν μὲν ἀδελφοὶ ὦσιν ὁμοπάτορες καὶ ἐὰν παῖδες ἐξ ἀδελφῶν γνήσιοι, τὴν τοῦ πατρὸς μοῖραν λαγχάνειν . . . ἐὰν δὲ μὴ ὦσι πρὸς πατρὸς μέχρι ἀνεψιῶν παίδων, τοὺς πρὸς μητρὸς τοῦ ἀνδρὸς κατὰ ταὐτὰ κυρίους εἶναι (Demosth. adv. Macart. p. 1067).

96) Legg. XI, p. 926 C.

97) Ibid. p. 925 C: Θήλεια δὲ καὶ ἄῤῥην οἷον ξύννομοι ἴτωσαν ἐκ τοῦ γένους εἰς τὸν ἐξηρημωμένον [illegible]κον, ὧν ὁ κλῆρος γιγνέσθω κυρίως κ. τ. λ.

stirpis essent, succedere jussit [98] ejusque juris hunc ordinem descripsit, ut primo loco fratrem defuncti, secundo hujus filium, tertio filium sororis, quarto patris fratrem, quinto hujus filium, sexto sororis patris sive amitae filium ad hereditatem vocaret [99]. Quem ne quis ad orbas tantum ducendas referat, animadvertendum est, et Platonem inferius, ubi ad *ἄπαιδας* transeat, apertis verbis lectores illuc remittere [100], et Attico quoque jure prorsus eundem succedendi ordinem constitui, sive quis filias tantum, sive nullos omnino liberos reliquerit, nisi quod filias heres ducere teneatur [101]; neque omnino dubitari potest, quin hac certe in causa Platoni cum jure patrio conveniat; nam quod Jonesio primum, deinde imprimis Gansio visum est, patruos Athenis, licet orbas sibi vindicare potuissent, hereditate tamen

---

98) Ibid. p. 925 A: *ἔμπροσθεν μὲν τῶν ἀῤῥένων, ὕστερον δὲ θηλειῶν ἑνὶ γένει.* Athenis haec lex erat: *κρατεῖν δὲ τοὺς ἄῤῥενας καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἀῤῥένων, ἐὰν ἐκ τῶν αὐτῶν ὦσι, καὶ ἐὰν γένει ἀπωτέρω*, unde apparet male Astium apud Platonem legendum conjecisse *ἐν ἑνὶ γένει*, quo facto v. c. sororis filius fratris nepotem antecederet; *γένος* enim *gradum propinquitatis* significare docet Schömannus ad Isaeum p. 277, quo sensu Plato omnino recte dixit *ἑνὶ γένει ὕστερον*, quia masculinae stirpis nepos, quamvis uno gradu remotior, femineae filium excludit.

99) Ibidem p. 924 E.

100) Ibidem p. 925 C: *ἄπαις δὲ ἀῤῥένων τε καὶ θηλειῶν τοπαράπαν ὅς ἂν μὴ διαθέμενος τελευτᾷ, τὰ μὲν ἄλλα περὶ τοῦ τοιούτου κατὰ τὸν ἔμπροσθεν ἐχέτω νόμον.* Solemnis formula in legibus *τὰ μὲν ἄλλα κ. τ. λ.*, cf. Gorg p. 451 C et Boeckh. ad C. Inscr. T. I, p. 124.

101) Cf. legem Atticam apud Demosth. l. l.: *ὅςτις ἂν μὴ διαθέμενος ἀποθάνῃ, ἐὰν μὲν παῖδας καταλίπῃ θηλείας, σὺν ταύτῃσι, ἐὰν δὲ μὴ, τούςδε κυρίους εἶναι τῶν χρημάτων:* unde recte Gansius p. 339: *Diesen (ἐπικλήροις) liegt durchaus nicht der Begriff zu Grunde, dass sie in Ermangelung von Descendenten selbst als Erbende auftreten, sondern dass sie mit dem Vermögen von den Collateralen ererbt werden.* Platonem hac quoque in re jus Atticum expressisse agnoscit et Schömannus ad Isaeum p. 438.

exclusos fuisse [102]), quum rationi legis repugnat, tum claris veterum locis refutatur [103]). Difficilior illa quaestio est, quid sit quod Plato et hic et inferius in mulierum successione describenda sex tantum gradus distinguat, unde eorum opinioni argumentum accedere videatur, qui Athenis quoque universum jus succedendi ἀγχιστείας finibus, de quibus superius egimus, circumscripserunt [104]), praesertim quum ipse Plato extra hos fines orbis liberum mariti eligendi arbitrium permittat; accuratius tamen re perpensa intelligemus nec Platonis nec juris Attici mentem eam esse, quam antiquitus quoque, ut videtur, unus alterve causidicus sibi invenire visus est [105]), ut qui ἔξω ἀγχιστείας

102) Cf. Jones Works T. IX, p. 324 sq. et Gans Erbrecht T. I, p. 377 sq., qui adeo parum sibi hac in re constitit, ut quum superius negasset patrimonium ab orba divelli posse, jam patruum conjiciat neptem ex fratre ἐπίκληρον sine hereditate duxisse! Quanquam hoc argumento contra ipsius sententiam de patruis non utar, si quidem in eo quoque erravit, quod exempla de ἐπικλήροις ducendis omnino ad patrui gradum retulit; recte enim Astius ad Legg. p. 524 animadvertit hac in causa non filiae sed patris mortui rationem in definiendis gradibus haberi, quapropter is, qui neptem suam orbam in matrimonium petit, non tanquam ejus patruus, sed tanquam defuncti frater hereditatem cernit!

103) Insignissimus locus est apud Isaeum de Cleonymi her. §. 45, ubi Cleonymi ex sorore nepotes in ejus hereditate petenda hoc potissimum argumento utuntur, quod si ipsi ante illum mortui essent, ille vicissim propter cognationis propinquitatem ipsorum in bona successurus fuerit; quo nihil apertius contra Gansium inveniri potest. Alius tamen praeterea apud eundem exstat, unde etiam defuncti patruos, si propiores heredes deessent, filiam ipsius sibi in matrimonium vindicare potuisse prodit: οἱ τοῦ Πύῤῥου θεῖοι, εἰ ᾔδεσαν γνησίαν θυγατέρα τῷ ἑαυτῶν ἀδελφιδῷ καταλειπομένην καὶ ἡμῶν μηδένα λαμβάνειν ἐθέλοντα αὐτήν, οὐκ ἄν ποτε ἐπέτρεψαν Ξενοκλέα, τὸν μηδαμόθεν μηδὲν γένει προσήκοντα Πύῤῥῳ, λαβόντα ἔχειν τὴν κατὰ γένος προσήκουσαν αὐτοῖς γυναῖκα: quam si recte statuimus non nisi cum patrimonio duci licuisse, hinc quoque Gansii error clare apparet.

104) Cf. Bunsen l. l. p. 86, cui tamen recte obloquitur Gansius l. l. p. 350.

[illegible] Isaeus de Hagniae her. §. 12 et 29, qui mihi ipsi pariter ut olim judicibus

sint, nullo pacto ad hereditatem accedere possint. Quippe et Solonis in lege aperte legimus: *ἐὰν δὲ μηδετέρωθεν ᾖ ἐντὸς τούτων, τὸν πρὸς πατρὸς ἐγγυτάτω κύριον εἶναι*, et philosophus universe addit: *ὡσαύτως δὲ τὸ γένος ἀεὶ πορευέσθω κατ' ἀγχιστείαν, δι' ἀδελφῶν τε καὶ ἀδελφιδῶν ἐπανιόν*: quod si quam vim in successione habuit *ἀγχιστεία* illa, quam superius intelleximus intra consobrinorum filios consistere, Athenis quidem ea erat, ut ad hunc usque gradum agnati cognatos excluderent, remotioribus autem agnatis propiores cognati antecederent, atque ita demum, ubi nec hoc ex genere quisquam exstaret, ad illos hereditas reverteretur[106]; apud Platonem autem, quem fratres uterinos vel germanorum filiis praeferre vidimus, *ἀνεψιότητος* vis in iis tantum cernitur, quae ad cognitiones domesticas atque alia familiarum jura (cf. not. 90) pertinent, neque alia de causa sex tantum gradus descripsisse censendus est, nisi quia hos plerisque casibus sufficere arbitra-

---

Atticis fucum fecit in Lehrbuch cit. §. 121, n. 3; nunc demum accuratius re perponderata mihi persuasi oratorem illic egregie cavillari, mirorque Schömannum, qui astutias ejus verborumque lusum in *ἀνεψιῶν παίδων* nomine acute detexit, tamen et ipsum p. 452 jure vicisse illius clientem Theopompum contendere; nam si legis sententia non ea erat, ut jus succedendi sobrinorum in gradu hoc est sexto sisteretur, sed ad quintum potius pertinebat, aut Theopompus ipse tanquam sobrinus excludebatur, aut idem jus Stratoclis, qui pariter cum ipso sobrinus fuisset, filio competebat; quod enim Isaeus sobrinorum filios hereditate arceri ait, haec ipsa, opinor, cavillatio est.

106) Egregie hoc contra Bunsenium aliosque expedivit Gansius l. l. p. 359 sqq. hisque verbis p. 382 comprehendit: *das Erbrecht der väterlichen Verwandten bricht ab, um den mütterlichen Verwandten Platz zu machen und alsdann wieder zur väterlichen Verwandtschaft zurückzukehren . . . weil aber das attische Erbrecht innerhalb bestimmter Grade abbricht, so muss auch der Vorzug der Agnation durch das höhere Gesetz dieses Abbrechens bedingt seyn.*

retur[107]. Omnino enim multa apud ipsum desiderantur, quae verum legislatorem quam maxime advertere debebant, atque hoc ipso in loco de hereditatibus haudquaquam omnes casus exhausit, qui quum omnino propter vicissitudinum multitudinem prope innumeram impeditissimus est, tum apud ipsum etiam impeditior fit eo, quod neminem unquam duo patrimonia simul possidere voluit; ipsum tamen si audiamus, veri simillimum est eum ad omnes has objectiones responsurum esse, talia se vel successoribus suis vel magistratibus qui futuri sint reliquisse, sibi universam tantum rei publicae formam describendam, non singula cum pulvisculo exhaurienda fuisse: quapropter nos quoque in iis quae ipse exhibuit consistemus, neque sollicite quaeremus, quomodo fieri potuisse videantur ea, quae nunquam in factum transiisse scimus. Unus restat locus de tutoribus impuberum, quem satis accurate philosophus tractavit, sed ut in his quoque patrii juris vestigia premere videatur [108]; nam et parentibus permittit, ut testamento tutores liberis quos velint relinquant, et si quis intestatus decesserit, magistratibus eam curam imponit, ut ex propinquis amicisque mortui constituant, qui liberis ejus tanquam parentum loco sint [109], numero tantum et aliis pro suae civitatis

107) Cf. Klenze in Zeitschrift f. geschichtl. Rechtswissenschaft T. VI, p. 141 sq.

108) Cf. Lehrbuch cit. §. 122, n. 12.

109) Cf. Legg. XI, p. 924 A. B, unde auctoritas accedit Petito LL. AA. VI. 7. 1, p. 491, qui duo tantum tutelae genera Athenis agnoscit, testamentariam et dativam; nam quod Meierus (att. Proc. p. 448), Platnerus (Proc. u. Kl. T. II, p. 278), Klenze (die Cog-

rationibus immutatis; eum autem tutorem, qui male rem gerere videatur, et magistratus punire jubet et unicuique sive propinquo sive alieno concedit ut judicio illum persequatur[110]; ipsi denique pupillo, postquam in suam tutelam venerit, quinquennii spatium proponit, quo res suas a tutore repetat, quorum nihil est quin Attico juri ad unguem conveniat[111]; neque illud alienum, quod mulctae dimidium accusatori pollicetur, si quidem etiam Athenis *φάσιν ὀρφανικοῦ οἴκου* fuisse constat[112]; ac licet magistratuum aeque ac judiciorum apud Athenienses forma a Platonica differat, tamen illic quoque non dubito quin archonti, qui rem pupilli non qua deberet diligentia tuitus esset, tam in *εὐθύναις* diem dici quam in *ἐπιχειροτονίαις* magistratum abrogari licuerit.

---

naten und Affinen l. l. p. 81 et 152) etiam legitimae vestigia invenire sibi visi sunt, ipso Platone duce planissime ita explicabimus, ut magistratus quos darent tutores ex propinquorum numero cepisse statuamus.

110) Legg. XI, p. 928 B; cf. Poll. Onom. VIII, 35: *ἐξῆν γὰρ τῷ βουλομένῳ γράφεσθαι τὸν ἐπίτροπον ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων ὀρφανῶν*, pluraque apud Meierum l. l. p. 293 sqq.

111) Ibidem p. 928 C; cf. Meier l. l. p. 454; Platner's Proc. u. Kl. T. II, p 289; Schmeisser de re tutelari apud Athen. p. 28 sqq.

112) Cf. Lehrbuch cit. §. 136, n. 10 et Boeckh's Staatshaushaltung der Athener T. I, p. 378—380, qui primus eodem modo, quo apud Platonem fit, causas privatas publicasque in re tutelari inter insignes grammaticorum nugas recte diremit, nisi quod *φάσιν* etiam finita tutela institui potuisse censet, quod Heffterus (athen. Gerichtsverf. p. 251—253) nostro non neglecto prudenter, ut mihi videtur, refutavit.

Jam vero transeamus ad id cujus causa ipsa haec proludendi opera suscepta est. Instat enim in d. xx Augusti

SERENISSIMI PRINCIPIS ELECTORALIS, CONSORTIS REGIMINIS HASSIAE, DOMINI NOSTRI CLEMENTISSIMI,

FRIDERICI GUILIELMI

natalis, pie et cum summa divinae providentiae veneratione celebrandus, cujus diei splendorem vir illustrissimus et clarissimus, magnificus Academiae Prorector,

EDUARDUS PLATNER,
J. U. D. et P. P. O.

oratione in auditorio majori patrio sermone habenda illustrabit. Hujus igitur sacri ceremoniis ut frequentes adesse, oratorem publice constitutum audire, bonaque vota concipienti favere velint *Professores omnium ordinum*, *summe venerabiles*, *illustres et consultissimi*, *experientissimi*, *excellentissimi*, *quotquot praeterea in quocunque honoris ac dignitatis gradu constituti bene Academiae cupiunt et bonis artibus favent, cives denique*, *Minervae sacris operantes*, *ornatissimi atque suavissimi*, ea qua par est observantia oro rogoque.

Marburgi pridie Idus Augusti MDCCCXXXVI.

